

Istraživanje utjecaja teorija zavjera o pandemiji COVID-19 na studente Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti

Javorović, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

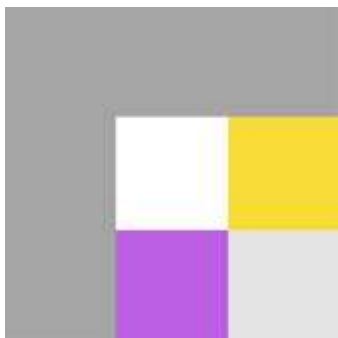
2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:971154>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-30**

Repository / Repozitorij:

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Filip Javorović

**ISTRAŽIVANJE UTJECAJA TEORIJA ZAVJERA O PANDEMIJI
COVID-19 NA STUDENTE FAKULTETA ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE
ZNANOSTI**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2021.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

**ISTRAŽIVANJE UTJECAJA TEORIJA ZAVJERA O PANDEMIJI
COVID-19 NA STUDENTE FAKULTETA ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE
ZNANOSTI**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Bioetika

Mentor: doc. dr. sc. Ivica Kelam

Student: Filip Javorović

Matični broj: 0267034533 (3183)

Modul: B

Osijek, kolovoz, 2021.

SAŽETAK

Društva su se stoljećima mijenjala pa tako i njihova uvjerenja i pogledi na određene teme i probleme s kojima se oni susreću. Ljudi su generacijama gubili povjerenje u sustav i počeli sumnjati u ljude koji taj sustav predstavljaju i tako počinje lančana reakcija gdje pojedinci počinju tražiti odgovore na pitanja koja nisu postavljena. Tako su se rodile teorije o raznim, nepovezanim radnjama u svijetu, koje smo kasnije nazvali teorije zavjere. Kada govorimo o teorijama zavjera, moramo biti svjesni kako je njihova količina prevelika te je nemoguće navesti sve teorije koje smo čuli ili koje možemo susresti. Tako ćemo spomenuti neke najbitnije koje su obilježile društvo kao Protokol Sionskih mudraca, tajno društvo Illuminati, projekt Apollo, ubojstvo JFK-a, do današnjice gdje prevladavaju teorije zavjere oko pandemije COVID-19, cjepiva, 5G mreže i druge. Pojavom Interneta, društvenih mreža i foruma, širenje teorija zavjera se uveliko olakšalo te je dobilo potrebnu platformu za razvijanje istih. U diplomskome radu spomenuti ćemo nastanak teorija zavjera, njihovu povijest i neke probleme koje one uzrokuju. U radu ćemo prikazati neke ključne trenutke koji su prethodili današnjem sustavu i načinu razmatranja vijesti koje nam se plasiraju. Zatim ćemo pobliže proučiti teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19. Uspoređivat ćemo njihove posljedice i načine kako zapravo one nastaju i opstaju u društvu. Središnji dio diplomskog rada prikazuje istraživanje provedeno s ciljem dobivanja uvida u svijest i znanje o ovoj temi među populacijom studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku.

Ključne riječi: teorija zavjere, pandemija COVID-19, istraživanje, utjecaj

ABSTRACT

Societies have changed over the centuries, including their beliefs and perspectives on specific topics and problems they face. People kept losing trust in the system for generations and started doubting the people who represent the system, creating a chain reaction where individuals begin to seek answers for questions that are not being asked. This gave rise to theories of various, unconnected actions in the world, which we will later call conspiracy theories. When talking about conspiracy theories, we need to be aware that there are too many of them, and it is impossible to list all the theories we have heard or that we can come across. Because of that, I will mention some of the most critical theories marked by society as the Protocols of the Elders of Zion, secret society Illuminati, project Apollo, or the murder of JFK, to today where there are conspiracy theories involving the COVID-19 pandemic, vaccines, 5G network and others. The emergence of the Internet, social media and forums, the dissemination of conspiracy theories greatly facilitated and provided the necessary platform to develop them. In this thesis, I will mention the emergence of conspiracy theories, their history and some of the problems they cause. In this thesis, I will show some of the key moments that preceded today's system and how we look into the news given to us. I will then look more closely at the conspiracy theories involving the COVID-19 pandemic. Finally, I will compare their consequences and how they actually materialise and survive in our society. A central part of my thesis shows a survey carried out to gain insight into awareness and knowledge of this topic among the student population of the Faculty of Education in the Osijek.

Keywords: conspiracy theories, COVID-19 pandemic, research, influence

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. TEORIJE ZAVJERE	2
2. 1. Teorije zavjere kroz povijest	3
2.2. Protokol Sionskih mudraca	6
2.3 Pregled novijih teorija zavjera.....	7
3. PANDEMIJA COVID-19.....	11
3. 1. Teorije zavjere o pandemiji COVID-19	12
3. 2. „Antimaskeri“ i „antivakseri“	15
3. 3. Bill Gates.....	18
3. 4. Donald Trump	20
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOGA RADA	22
5. 1. Hipoteze istraživanja.....	22
5. 2. Uzorak, instrument i postupak istraživanja i etika	23
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA	24
7. RASPRAVA	48
8. ZAKLJUČAK	50
POPIS LITERATURE	51
PRILOZI.....	56
Prilog 1. Popis grafikona	56
Prilog 2. Upitnik o utjecaju teorija zavjera o pandemiji COVID-19 na studente Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti	58

1. UVOD

Teorije zavjere nisu granične ideje, uredno „ušuškanе“ u mračne kutove društva. One su politički, ekonomski i socijalno relevantne za sve nas. Isprepleteni su s našom svakodnevnicom na bezbroj načina. Baš kao i druge ideje, one imaju posljedice koje ponekad mogu biti smrtonosne. Teorije zavjere također mogu potaknuti ispravno ponašanje i otkriti nepravde. Osim što oblikuju sastav i prirodu vlada kroz demokratske procese, teorije zavjere duboko utječu na odabir politike. Ponekad je ovo postupak odozgo prema dolje kojim političke elite koriste retoriku zavjere kako bi opravdale ili propagirale određene politike, u drugim slučajevima teorije zavjere mogu se probijati odozdo prema gore i utjecati na politiku izravnom demokracijom ili utjecajem na postupke inače nekonspirativnih elita. Često se raspravlja o teorijama zavjere, ali mnogo manje razumije. Termin teorija zavjere često se koristi u negativnim konotacijama kada se želi objasniti i odbaciti neispravno ili „paranoično“ razmišljanje. Svjedoci smo mnogih teorija zavjere, pa tako i teorija zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19, koju ne smijemo olako shvatiti.

Kako studenti razmišljaju o ovoj temi, što znaju o teorijama zavjera, koliko je važno da se razgovara o ovakvim temama i smatraju li oni ovu temu važnom za našu budućnost? Odgovore na ova pitanja smo dobili istraživanjem koje je provedeno među studentima Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku. Ispitanici su bili svi studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, a cilj istraživanja je dobiti uvid u svijest studenata o toj temi. Istraživat ćemo mišljenje i stajalište studenta pošto su baš oni ti koji će biti svakodnevno okruženi djecom te utjecati na njih iz dana u dan. Djeca uče od odraslih pa tako, možda nenamjerno, učitelji i odgajatelji utječu na djecu i prenose im svoje strahove, mišljenja i stajališta.

2. TEORIJE ZAVJERE

Definicija teorije zavjere varira od osobe do osobe, netko smatra da teorije zavjere ne postoje da su to točni podaci „zviždača“, istinite tvrdnje koje pojedinac ili skupina ljudi želi zataškati, dok drugi smatraju teorije zavjere opasnim, ciljanim napadom dezinformiranja populacije.

Prema autoru Scott A. Reidu, teorija zavjere je pokušaj objašnjenja štetnih ili tragičnih događaja kao rezultat djelovanja male moćne skupine. Takva objašnjenja odbacuju prihvaćene tvrdnje koje su vezane za određene događaje. Njihov sadržaj emocionalno je opterećen i njegovo navodno otkriće može biti ugodno. Dokazni standardi za potkrjepljivanje teorija zavjere obično su slabi i otporni su na krivotvorenje. Opstanku teorija zavjere mogu pomoći psihološke pristranosti i nepovjerenje u službene izvore. (Britannica, 2019)

Matthew R.X. Dentith smatra kako postoji veliki broj „zdravih“ intuicija ljudi koji smatraju kako su teorije zavjere *prima facie* (u prijevodu „na prvi pogled“) primjeri iracionalnog vjerovanja. Teorije zavjera prema ovoj intuiciji su lažne, iracionalne ideje i rezultati paranoidnih ideja. (Dentith, 2014)

„Teorija koja odbacuje standardno objašnjenje događaja i umjesto toga pripisuje zasluge tajnoj organizaciji“ (Merriam-Webster, 2021)

Koncept teorije znači da imate pretpostavku zasnovanu na činjenicama, ako činjenice ne odgovaraju teoriji, teorija će se u nekom trenutku morati prilagoditi ili će biti odbačena (Lamberty, 2020). Teorije zavjere se ponašaju slično, pojedinac ili skupina će postaviti određenu teoriju o nekoj situaciji na temelju podataka koje imaju ili smatraju da su istiniti, zatim će ta teorija „plivati“ internetom ili drugim medijima te se kao pokvareni telefon mijenjati, prilagođavati. U tom vremenu teorija može biti ismijana kao i njezin autor, kao primjer možemo uzeti David Ickea i teoriju o ljudima reptilima ili teorija može biti prihvaćena od strane ljudi. Nakon određenog vremena ta teorija može biti potvrđena, odbačena ili zaboravljena. Problem je što se bez ograničenja teorije zavjera mogu stvarati, širiti ili mijenjati, a u većini slučajeva ne donose ništa pozitivno populaciji kojoj bi trebale služiti.

Navedeno je par definicija teorija zavjera, ali termin teorija zavjere često se koristi u negativnim konotacijama kada se želi objasniti i odbaciti neispravno ili „paranoično“ razmišljanje.

U većini slučajeva cilj teorija zavjera jest dovesti populaciju u stanje neizvjesnosti i straha, uzeti im i ono zadnje što imaju, vjeru u sustav koji ih okružuje. Kada se čovjeku oduzme i ta zadnja stvar, razum, tada osoba postaje nestabilna. Stvaranjem i širenjem teorija zavjera koje preispituju okolinu u kojem se osoba nalazi, sustav, ljude, mjere, zakone i slično, stvara se neugodna i nesigurna okolina. Pojedinaac u takvoj okolini ne može se osloniti na ništa. Ne treba vjerovati u sve teorije zavjere, ali ne treba ih ni odbaciti, razumna sposobna osoba može izvući kvalitetan zaključak iz njih i živjeti među njima.

2. 1. Teorije zavjere kroz povijest

Postoji veliki broj teorija zavjera, većina njih nikada nije ni zapisana, a mali broj je ostao zapamćen u svim generacijama. Spomenuti ćemo teorije zavjere koje su obilježile naše živote, koje su mijenjale povijest i mijenjaju našu budućnost.

„Ljudi kontinuirano doživljavaju znatnu nesigurnost i strah zbog društvenih kriznih situacija, poput terorističkih napada, avionskih nesreća, prirodnih katastrofa ili rata. Iako je iznenađujuće teško pružiti objektivnu definiciju "krize" kao povijesnog koncepta jer označavanje događaja kao "krize" gotovo nužno zahtijeva subjektivnu prosudbu, a značaj događaja koji opravdava tu oznaku često se može procijeniti samo u retrospektivi.“ (Roitman,2011)

„Budući da ljudi imaju temeljnu potrebu razumjeti zašto su se događaji dogodili, osobito u slučaju negativnih ili neočekivanih događaja, krizne situacije često izazivaju stvaranje smislenih priča među građanima koje zatim postaju dio njihovih prikaza povijesti.“ (Jan- Willem van Prooijen, 2017)

Iako su se neke teorije zavjere pokazale istinitima (npr. skandali Watergate i Iran–Contra), većina teorija zavjere u povijesti nema dokaza koji bi ih potkrijepili. Poznati primjeri teorija zavjere kao objašnjenja društvenih kriza su navodi da Središnja obavještajna agencija (CIA) stoji iza ubojstva predsjednika Johna Fitzgeralda Kennedyja (JFK) ili da je Bushova administracija bila uključena u planiranje terorističkih napada 11. rujna, poznatijeg kao 9/11.

„Smatra se kako sada živimo u „dobu zavjere“, u određenoj mjeri, ta pretpostavka je istinita. Teorije zavjere mogu se naći svugdje na internetu, a statistike otkrivaju da ih veliki dio građana podržava za širok raspon tema.“ (Oliver i Wood, 2014; Sunstein i Vermeule, 2009)

U istraživačkom projektu, Uscinski i Parent (2014) nasumično su birali i uzimali ukupno 104.803 objavljena pisma koja su američki građani slali New York Times-u i Chicago Tribune-u između 1890. i 2010. godine. Uscinski i Parent sa timom asistentata su pregledavali pisma i tražili tragove zavjera. Svako doba ima svoje krizne situacije te se u skladu s tim sadržaj teorija zavjere znatno razlikovao. Količina teorija zavjera je varirala, ali nije s vremenom rasla. Otkrili su dva događaja u povijesti kada su teorije zavjere bile glavna tema te ih je najviše bilo. Prvi skok u teorijama zavjera desio se neposredno prije 1900. godine, na vrhuncu druge industrijske revolucije. Drugi skok se desio krajem 1940-ih godina i početkom 1950-ih kada je počinjalo razdoblje Hladnog rata. (Uscinski i Parent, 2014) Iz ovoga možemo zaključiti kako su teorije zavjere uvijek bile oko nas, ali najveći broj njih nastaje kada se nalazimo u razdoblju obilježenom društvenim promjenama i nesigurnošću.

Sličan zaključak možemo izvući iz studije Andewega (2014) koji je proučavao što građani misle o političarima, političkim strankama i demokraciji, unutar različitih zemalja Europske unije (EU). Njegovo istraživanje je bilo usmjereno prema razini povjerenja ljudi prema političarima kroz vrijeme, točnije, je li se povjerenje koje ljudi imaju s vremenom smanjilo. Podatci o zadovoljstvu demokracijom kreću se od 1974. do 2012., a podatci o povjerenju kreću se od 1997. do 2012. godine. Rezultati su pokazali kako u svim državama članicama EU političko povjerenje i zadovoljstvo su niski, ali ne opadaju. Iako Andeweg (2014) nije izravno provjeravao vjeru u teorije zavjere, često se povjerenje i zadovoljstvo političarima povezuje sa teorijama zavjera. U kombinaciji s podacima Uscinskog i Parenta (2014), ovi rezultati nude malo dokaza za tvrdnju da su teorije zavjere jedinstvene za naše digitalno doba.

„Važno je spomenuti kako postoji mali broj dokaza koji podupiru ideju da su teorije zavjere specifične za zapadne kulture. Istraživanja su otkrila raširenost teorija zavjere među građanima diljem svijeta, uključujući istočnu Europu (Golec de Zavala i Cichocka, 2012.), Aziju (Mashuri i Zaduqisti, 2015.; Swami, 2012), Južnu Afriku (Grebe i Natrass, 2012) i Bliski istok (Zonis i

Joseph, 1994). Stoga je vjerojatniji zaključak da je sklonost vjerovanju u teorije zavjere dio ljudske prirode i da su ljudi bili podložni takvim uvjerenjima kroz povijest.“ (Jan- Willem van Prooijen, 2017)

U novijoj povijesti dogodilo se puno kriznih događaja, a ti su događaji potaknuli značajno teoretiziranje zavjere. Tek je nedavno svijet doživio gospodarske i financijske krize, koje su povezane s raznim teorijama zavjera, kao primjer navesti ćemo teoriju da su financijsku krizu uzorkovali demokratski bankari kako bi Barack Obama bio izabran 2008. Možemo pretpostaviti kako su i prije teorije zavjere postojale, ali su krize bile puno manjih razmjera i prijenos tih teorija je bio moguć pismom ili većinom usmenom predajom dok danas su krize puno većih razmjera i prijenos teorija zavjera je uvelike olakšan pomoću Interneta. Nadalje, naš se svijet suočava s krizom koja se odnosi na klimatske promjene, što je izazvalo „pokret“ za poricanje klimatskih promjena i stvaranje teorija zavjera koje tvrde kako je to laž. To se upravo dešava i danas, kada traje pandemija COVID-19, gdje se usred krize stvaraju „pokreti“ za negiranje virusa, štete koju čini te skrivene namjere iza virusa.

„Iako mnoge teorije zavjere danas upliću vladine institucije (npr. CIA) ili tvrtke kao farmaceutske industrije, razne druge društvene skupine su također često bile uključene u teorije zavjere. Jedna skupina koja je često bila optužena za zavjeru je židovsko stanovništvo, jedna od zavjera sugerira, na primjer, da postoji plan za postizanje svjetske dominacije.“ (Jan- Willem van Prooijen, 2017). Također, kao primjer, poslužiti ćemo se knjigom Protokol Sionskih mudraca.

Još u rimsko doba postoje istaknuti primjeri teorija zavjera, a one su također povezane s kriznim situacijama. Tijekom 64 godine izbio je veliki požar u Rimu. Potpomognut vjetrom i drvenom konstrukcijom kuća, vatra je trajala gotovo tjedan dana, pretvarajući Rim u pepeo. Car Neron se vratio u Rim kako bi pomogao žrtvama. Otprilike u isto vrijeme počele su se širiti teorije zavjere koje su tvrdile kako su Neron i suradnici namjerno podmetnuli požar kako bi obnovili Rim prema vlastitoj viziji. Prema Brothertonu (2015.) Neronu se ta teorija zavjere nije svidjela i kao odgovor na tu zavjeru je on došao do vlastite teorije zavjere, okrivljujući kršćansku zajednicu za pokretanje požara i širenje glasina, što je dovelo do velikog broja žrtava iz kršćanske zajednice.

2.2. Protokol Sionskih mudraca

Protokoli Sionskih mudraca ili Krvave osnove otkrivene su svijetu 1905. godine u Petrogradu kada je prof. Sergije Nilus objavio knjigu Veliki u malome i Antikrist kao mogućnost koja prijeti da zavlada. Protokoli su tiskani 1903.g. u ruskom listu Znamja, pa potom ponovo 1905.g kao dvanaesto poglavlje knjige Nilusa.

Protokoli su više puta kroz povijest bili predmet diskreditacije, cenzurirani, zabranjivani ili potpuno uklonjeni od javnosti. Protokoli u svojem sadržaju predstavljaju tajni program kruga moćnih ljudi, koji upravljaju svijetom. Ivan Remeta Johnny navodi u svom članku citat Henry Forda koji govori: „Jedino što želim reći o Protokolima jest da se oni poklapaju s onim što se događa. Oni su 16 godina stari i do sada su se poklapali sa svjetskom situacijom. Poklapaju se i danas“. (Ivan Remeta Johnny,2020) Henry Ford je zaslužan za probijanje Protokola na američko tržište, on je 1920. godine financirao tiskanje pola milijuna primjeraka u SAD-u.“ (Ivan Remeta Johnny, 2020)

Protokoli Sionskih mudraca se smatraju najtočnijim proročanskim spisima u povijesti ljudskog roda. (Ivan Remeta Johnny, 2020)

Sada ćemo navesti dio sažetka Protokola Sionskih mudraca kako bi se lakše razumjela knjiga te što nam ona govori. Navedeno je par redaka iz knjige o njihovim planovima te što oni misle o trenutnoj situaciji u svijetu: „Trebalo napomenuti, da su ljudi sa rđavim instinktima mnogobrojniji od dobrih, pa prema tome najbolji rezultati u upravljanju njima postižu se nasiljem i zastrašivanjem. Despotizam kapitala, koji je sav u našim rukama, pruža joj slamčicu za koju se država, htjela ne htjela, mora držati; u protivnom slučaju ona se kotrlja u propast. Da bismo izradili i pripremili cjelishodna dejstva, treba imati u vidu: podlost, kolebljivost, nepostojanstvo gomile, njenu nesposobnost da razumije i poštuje uslove sopstvenog života, sopstvenog blagostanja. Naša je parola sila i licemjerstvo. Samo sila pobjeđuje u stvarima političkim, naročito ako se ona krije u talentima koji su neophodni za državnike. Nasilje mora biti princip, a lukavstvo i licemjerstvo pravilo za sve vlade koje ne žele da stave svoju krunu pred noge agenata kakve bilo nove sile. Intelektualci Gojski ponosiće se svojim znanjima i, ne provjeravajući ih logički, sprovodeći u

dijelo sva pocrpna iz nauka saznanja koja su naši agenti vješto iskobinovali u cilju vaspitanja i obrazovanja umova u potrebnom za nas pravcu. Od država napravili smo arene, na kojima se odigravaju smutnje i meteži. još malo pa će se neredi, bankrotstvo pojaviti svugdje..... Neiscrpnii brbljivci pretvorili su sjednice parlamenata i administrativnih skupova u oratorske utakmice. Mi smo pak zainteresovani u obrnuto; u degeneraciju Goja. Naša je vlast u hroničnom gladovanju i slabljenju radnika, jer ga to potčinjava našoj volji, a kod svojih vlasti on neće naći ni snage, ni energije da se odupre njoj. Glad stvara kapitalu pravo na radnika pouzdanije nego što je to pravo davala aristokraciji carska vlast.“ (Nilus, 1994)

Smatra se kako je knjigu napisala i distribuirala Tajna služba Carske Rusije s ciljem širenja antisemitizma i stvaranja razdora među ljudima po vjeri. Spominje se vladavina Židova kao zadnji cilj koji glasi „Kada dođe vrijeme da se naš gospodar cijelog svijeta kruniše - tada će te iste ruke zbrisati sve ono što bi ovome moglo biti na smetnji.“(Nilus, 1994). Knjiga je imala veliki utjecaj na razvoj antisemitizma u Europi, a posebno u Njemačkoj prije i za vrijeme Adolfa Hitlera. Cilj ove knjige odnosno antisemitskog pamfleta bio je razviti strah i mržnju prema Židovima te na taj način popločati put za sistematsko istrebljivanje Židova u zločinu holokausta u nacističkoj Njemačkoj za vrijeme drugog svjetskog rata.

2.3 Pregled novijih teorija zavjera

Kada pričamo o teorijama zavjera, važno je spomenuti Area 51, Chemtrails, HAARP, 9/11, Protokol Sionskih mudraca, projekt Apollo, ubojstvo predsjednika JFK, tajno društvo Masona, Illuminata i druge. Neke smo spomenuli i objasnili u početku rada, a neke ćemo sada, kako bi Vam lakše objasnili ulogu teorija zavjera i što one predstavljaju društvu.

Area 51, kao što je velika većina ljudi čula jest vojna baza, točnije baza američkih zračnih snaga na jezeru Groom. Area 51 se spominje u većini teorija zavjere povezanih sa neidentificiranim letećim objektima (UFO) i vladino suzbijanje vanzemaljske tehnologije koja je prikupljena nakon pada UFO-a u Roswellu 1947. godine. (Michael Newton, 2006)

„Chemtrails“ se odnosi na teoriju zavjere da se vlada ili druge organizacije bave tajnim programom dodavanja otrovnih kemikalija u atmosferu pomoću zrakoplova koji zatim proizvode vidljive tragove, perjanice na nebu. Spominju se različiti motivi, a uključuju sterilizaciju, smanjenje očekivanog životnog vijeka, kontrolu uma ili kontrolu vremena. (David Keith, 2011)

HAARP je zapravo akronim koji predstavlja *High-frequency Active Auroral Research Project*. Njegovi ga tvorcima opisuju kao znanstveni pothvat usmjeren na proučavanje svojstava i ponašanja ionosfere. Teoretičari zavjere smatraju kako je cilj HAARP-a „pregrijati“ ionosferu s potencijalno katastrofalnim rezultatima. Također, spominje se upravljanje vremenom, upravljanje mislima i projektilima. (Michael Newton, 2006)

Projekt Apollo je također jedan od čestih sudionika u razgovorima vezanih uz teorije zavjere. 20. srpnja 1969. godine Neil Armstrong je kročio na Mjesec, barem nam tako govore. Godine 1991. autor Bill Kaysing je objavio svoje otkriće, a ono glasi da nitko nije bio na Mjeseću. Kako tvrdi, događaji nisu snimljeni u svemiru, već u vojnoj bazi u Nevadi. Keysing smatra kako se cijeli program Apollo sveo na prijevaru vrijednu 30 milijardi dolara. Keysing je uputio pitanja Nacionalnoj aeronautičkoj i svemirskoj upravi (NASA) koji do dan danas nisu odgovorili na ta pitanja. Michael Newton u svom radu navodi neka od pitanja Keysinga: „ Zašto se zvijezde ne vide na fotografijama mjesečevog neba?“ , „ Ako je Mjesečeva površina dovoljno prašnjava da pokaže duboke otiske stopala, zašto je raketa s kojom je sletio Armstrong iskopala tako plitki krater i zašto nema prašine na nogama svemirskog broda?“ te „ Ako je Armstrong bio prvi čovjek koji je kročio na Mjesec, zašto je otisak cipele bio vidljiv u podnožju ljestava kada je snimao svoje izvorno spuštanje?“. (Michael Newton, 2006)

Illuminate (Prosvijetljeni) osnovao je 1776. godine Adam Weishaupt iz reda Isusovaca i profesor kanonskog prava u Njemačkoj. Posuđujući mnogo od Masona, skupina je bila elitistička revolucionarna skupina s jakim okultnim prizvukom, miješajući magiju i politiku s ciljem ukidanja svih monarhija i formiranje „jednosvjetske“ vlade. Postoje rasprave koje povezuju Illuminate i Američku revoluciju, koja je također započela 1776. godine. Michael Newton (2006) u svom radu navodi kako je David Icke pronašao sličnost između dokumenata Illuminata i Protokola Sionskih

mudraca, koji također zagovaraju jednu vladu i nadmoć male skupine nad cijelim svijetom. (Michael Newton, 2006) „Melton je potvrdio postojanje skupine 1978. godine s javnim uredima u San Francisku i Nantesu.“ (Michael Newton, 2006) Teoretičari zavjera sugeriraju kako su Illuminati aktivni iza kulise svih velikih svjetskih događaja i institucija. Antisemiti ga izjednačavaju s takozvanom Židovskom svjetskom zavjerom, dok drugi govore o sotonizmu i vodiljama iza Novog svjetskog poretka. (Michael Newton, 2006)

Bitno je raspoznati razliku između teorija zavjera i stvarnih zavjera. Stephan Lewandowsky navodi: „Prave zavjere doista postoje. Volkswagen je osmislio zavjeru kako bi varao na testovima emisije štetnih plinova svojih dizel motora. Sigurnosna obavještajna agencija (CIA) tajno je špijunirala korisnike Interneta. Duhanska industrija je varala javnost vezano uz utjecaj pušenja na zdravlje. O ovim zavjerama znamo iz internih dokumenata industrije, vladinih istraživanja ili svjedočenja zviždača.“ (Stephan Lewandowsky, 2020)

S druge strane, teorije zavjere opstaju puno duže čak i kad nema za njih dokaza. Teorije se zasnivaju na raznim obrascima razmišljanja koji su poznati kao nepouzdana alati za praćenje stvarnosti. Teorije zavjere nisu potkrepljene dokazima koji „preživljavaju“ temeljitu provjeru, ali to ne sprječava njihov nastanak i opstanak. (Stephan Lewandowsky, 2020)

Prema Stephan Lewandowskyu teorije zavjere nanose štetu društvu na više načina. Na primjer, izlaganje teorijama zavjere umanjuje volju ljudi da se angažiraju u politici ili smanje svoj doprinos proizvodnje ugljičnog dioksida. (Stephan Lewandowsky i John Cook, 2020) Cilj “Priručnika o teorijama zavjere“ Stephan Lewandowskyog i John Cooka je minimiziranje štetnog utjecaja teorija zavjera.

Stephan Lewandowsky napravio je usporedbu konvencionalnog i konspirativnog razmišljanja. Prema Lewandowskyom prave zavjere postoje, ali se rijetko otkrivaju metodama teoretičara zavjera, a stvarne zavjere se obično otkrivaju konvencionalnim logičnim razmišljanjem, zdravim skepticizmom prema tumačenjima uz pažljivo razmatranje dokaza. Za razliku od toga,

konspirativno razmišljanje karakterizira se hiperskepticizmu prema svim informacijama koje se ne uklapaju u teoriju. (Stephan Lewandowsky i John Cook, 2020)

Konvencionalno razmišljanje uključuje zdravi skepticizam, osjetljivost na dokaze i težnju prema koherentnosti koje zajedno vodi prema stvarnoj zavjeri. Konspirativno razmišljanje uključuje zanemarivanje sumnje, neosjetljivost na dokaze i opću kontradiktornost koja zajedno vodi ka teorijama zavjera. (Stephan Lewandowsky i John Cook,2020)

3. PANDEMIJA COVID-19

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 31. prosinca 2019. obaviještena je o slučajevima upale pluća nepoznatog uzroka u Wuhanu u Kini. Kineske vlasti utvrdile su 7.siječnja 2020. novi korona virus kao uzrok i privremeno je nazvan „2019-nCov“. Korona virusi (CoV) su velika obitelj virusa koji uzrokuju bolesti u rasponu od obične prehlade do težih bolesti. Novi korona virus (nCoV) novi je soj koji prethodno nije identificiran kod ljudi. Novi virus naknadno je nazvan virus „COVID-19“. (WHO, 2021)

11.ožujka 2020. brzi rast broja slučajeva izvan Kine naveo je glavnog direktora WHO-a da objavi da bi epidemija mogla biti okarakterizirana kao pandemija. Do tada je u 114 zemalja zabilježeno više do 118 000 slučajeva, a zabilježen je 4291 smrtni slučaj. Do sredine ožujka europska regija WHO-a postala je epicentar epidemije i prijavila više od 40% globalno potvrđenih slučajeva. Od 28. travnja 63% globalne smrtnosti od virusa bilo je iz te regije. (WHO, 2021)

Pandemija COVID-19 promijenila je gotovo svaki aspekt našeg svijeta. Život kroz globalnu pandemiju potaknuo je dramatične promjene u našim poslovima, prehrambenim navikama, brizi oko djece, pa čak i osjećaju za vrijeme. Jedna od značajnijih promjena koju nam je pandemija donijela jest rad od kuće, prema podacima oko 42% radnika su prošla na rad od kuće. Također promijenio se način našeg treniranja, zatvaranjem teretana i fitness centara, proizvođači opreme za vježbanje kod kuće su udvostručili svoje prodaje (npr. Peltonova prodaja se udvostručila u posljednjoj fiskalnoj godini na 1,8 milijardi dolara). Važno je spomenuti kako su se tijekom pandemije pojavljivale različite nestašice, prvo hrane i vode, zatim toaletnih papira, dezinficijensa pa čak i vlažnih maramica. Nakon inicijalnog kaosa prikupljanja potrepština, ljudi su zatim počeli kupovati stvari kojima će se zabavljati, tako su počele nestašice igračih konzola, bicikala, utega, vrtnog namještaja, vanjskih grijalica i tako dalje. Ako nešto treba okarakterizirati prošlu godinu, to su onda nestašice i naporan rad ljudi u prodaji i dostavi. Zatvaranjem restorana i hotela, veliki broj ljudi je spao na kuhanje i prehranu kod kuće, na taj način je pandemija COVID-19 promijenila naš način prehrane. U Hrvatskoj i nama sličnim zemljama, kuhanje i konzumiranje hrane kod kuće je normalno pa tu promjenu nismo osjetili kao u SAD-u i drugim razvijenim zemljama gdje je uobičajeno svakodnevno jesti u restoranu. Također moramo spomenuti učenje na daljinu, osnovne

i srednje škole pa tako i fakulteti su jedno vrijeme izvodili nastavu i predavanja preko Interneta, mišljenja o školi na daljinu su podijeljena, ali moramo priznati da je bilo neobično i zanimljivo iskustvo.

Joe Biden je izjavio kako je 20 milijuna Amerikanaca izgubilo svoj posao za vrijeme pandemije, a u isto vrijeme otprilike 650 milijardera u Americi zabilježilo je povećanje njihove neto vrijednosti za više od 1 bilijun dolara te sada vrijede više od 4 bilijuna dolara. (Forbes, 2021)

Prema Forbesovim podacima ukupno bogatstvo američkih milijardera iznosi 4,6 bilijuna dolara. To je porast od 35% u odnosu na 3,4 bilijuna kada su se tržišta otvorila 1. siječnja 2020, baš kada je COVID-19 počeo. Tijekom pandemije bogati su postali bogatiji za 1,2 bilijuna dolara. (Forbes, 2021) Slične slučajeve možemo vidjeti i u cijelom svijetu. Credit Suisse je provelo istraživanje i pokazali su kako većina siromašnih je postala još siromašnija, a tako je broj milijunaša porastao sa 5,2 milijuna na 56,1. U 2020, više od jedan 1% odraslih se smatra milijunašem. (BBC News, 2021)

Mali broj pojedinaca koji su u poziciji moći iskoristili su pandemiju COVID-19, direktno ili indirektno, kako bi se dodatno obogatili. To možemo vidjeti iz gornjeg paragrafa gdje se prema Credit Suisse uvelike povećao broj milijunaša u svijetu.

3. 1. Teorije zavjere o pandemiji COVID-19

Nekoliko tjedana nakon pojave COVID-19 u Kini, glasine i teorije zavjere o podrijetlu kružile su svijetom. Glavni direktor WHO-a dr. Tedros to naziva borbom protiv teorija zavjera. Dr. Tedros je izjavio: „Dezinformacije izazivaju zbunjenost i šire strah, čime se ometa odgovor na epidemiju. Dezinformacije o korona virusu mogle bi biti najzaraznija stvar u vezi s tim.“ (WHO, 2020)

Pandemija COVID-19 dovela je do brojnih teorija zavjere o njezinom podrijetlu, ozbiljnosti, i pokušajima da se zaustavi njezino širenje. Istraživanje koje istražuje uzroke tih uvjerenja otkriva da republikanci, konzervativci, ljudi s problemom nesigurnosti i ljudi koji su predisponirani za konspiracijsko razmišljanje i poricanje vjerojatnije vjeruju u teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19. (Miller 2020; Uscinski i suradnici, 2020)

Bitno je spomenuti David Icke kojega određen broj ljudi smatra najvećim teoretičarom zavjera. Novinarica portala Faktograf Margarita Perić u svom članku *David Icke i teorije zavjere koje se vraćaju* sustavno opovrgava mnogobrojne teorije zavjere oko pandemije COVID-19 koje Icke uporno promovira: „David Icke tvrdi da virus ne postoji, te da virus nije nikada bio izoliran. Da kreator PCR testa Kerry Mullinsa nije smatrao test primjeren za utvrđivanje zarazne bolesti, da je nošenje maske simbol pokoravanja i da šteti zdravlju te da 5G tehnologija ima interakciju s molekulom kisika što utječe na sposobnost krvotoka da ga apsorbira.“ (Perić, 2020). Perić je te tvrdnje razotkrila kao lažne, virus je izoliran i na Institutu Ruđer Bošković, Kelly Mullis nije tvrdio da se PCR testom ne može dijagnosticirati zaraza, da maske nisu opasne za zdravlje, a nema ni dokaza da se kisik ne može vezati za hemoglobin ako je apsorbirao zračenje. (Perić, 2020) Ukratko, David Icke je naveo veliki broj teorija zavjera oko pandemije COVID-19 koje se same pobijaju (virus ne postoji, virus nije bio izoliran i slično) te većinu njih je nemoguće u potpunosti odbaciti ili prihvatiti, a tako je i s većinom teorija zavjera.

Nadalje, Perić u članku navodi kako je David Icke 1991. godine izjavio da je sin „bogoglavog“, odnosno neograničenog uma, te je počeo nositi samo odjeću s tirkiznom bojom. Icke je tvrdio da su neki ljudi gušteri, tj. reptilijanci koji su došli iz sustava Alpha Draconis, pokretačka sila svjetske zavjere protiv čovječanstva i vode svijet u Novi Svjetski Poredak globalnog fašizma. Također tvrdio je i da je Mjesec napušteni vanzemaljski brod, dok sa Saturna na zemlju stižu signali koji ometaju naša osjetila da vidimo stvarnost onakvom kakva ona zapravo jest. (Perić, 2020)

„Jedna od najčešćih zavjera jest onaj da ovo nije slučajan, „nastao od prirode“ virus nego biološki napad. Da je virus namjerno napravljen i pušten kako bi uništio svjetsku ekonomiju i kako bi se farmaceutske tvrtke obogatile na cjepivu i drugim proizvodima. Kada razgovaramo o biološkom napadu, pa i o običnom napadu, potrebno je uspostaviti motiv, sposobnost, prigodu, priliku, trag, obilježje događaja i mentalitet.“ (Grunow, 2002)

Postoje više verzija teorije zavjere oko nastanka i cilja virusa, ali navesti ćemo one nama najčešće. Prva glasi kako je korona virus pobjegao iz kineskog laboratorija. Tu teoriju zavjere neumorno je širio Donald Trump, iako, prema navodima američkih obavještajnih službi nema dokaza koji bi podržali takvu teoriju. Smatra se kako je Trump koristio tu teoriju zavjere da opravdava svoj loš „start“ u borbi protiv pandemije COVID-19. (BBC News, 2020)

Druga tvrdi kako su kineski znanstvenici COVID-19 virus kreirali kao biološko oružje. Ta teorija se nadovezuje na prethodnu teoriju o bijegu virusa iz laboratorija. Pew Research je proveo istraživanje koje pokazuje kako gotovo 3 od 10 Amerikanaca vjeruje da je COVID-19 napravljen u laboratoriju. (Schaeffer, 2020) To nam ukazuje koliko su zapravo teorije zavjere isprepletene sa našom svakodnevnicom.

Treća teorija zavjere tvrdi kako je SAD pustio virus u Kini. Tu teoriju je u početku širio glasnogovornik kineskog ministarstva vanjskih poslova Zhao Lijian koji je objavio na društvenim mrežama objavu da je moguće da je američka vojska donijela virus u Wuhanu. To se odnosi na američko vojno osoblje koje u Wuhanu krajem 2019. godine bilo na Svjetskim vojnim igrama. (Huang, 2020)

Kada govorimo o pandemiji COVID-19 moramo spomenuti i 5G mrežu, popularna teorija zavjere povezuje 5G i brže širenje virusa što je doprinijelo do velikog broja širenja netočnih podataka i čak paljenje i rušenje 5G odašiljača u UK.

Britanske mobilne mreže izvijestile su o 20 slučajeva podmetnutih požara 5G odašiljača tijekom početka travnja prošle godine. Međutim, postoji zabrinutost da je porast količine vandalizma uzrokovan teorijama zavjere, koje tvrde kako je uvođenje 5G mreža uzrokovalo ili pomoglo ubrzati širenje COVID-19. (BBC News, 2020) To je očiti dokaz da su nekada teorije zavjere istinski opasne, jedno je govoriti, dijeliti neka mišljenja sa drugima, ali kada to preraste u vandalizam i opasnost za zajednicu, tada teorija zavjere postane opasna za svijet. Bolnica Nightingale u Birminghamu prijavila je kako je i telefonski toranj na vrhu bolnice isto spaljen. (BBC News, 2020)

„U usporedbi s trenutnim 4G mrežama, 5G bežične komunikacije pružaju visoke brzine prijenosa podataka, imaju nisku latenciju i povećavaju kapacitet bazne stanice i percipiranu kvalitetu usluge. Popularnost ove tehnologije nastala je zbog pametnih uređaja i bežične multimedijske potražnje što je stvorilo opterećenje postojećih mreža. Iako ne postoji znanstveni dokaz, predlaže se da tehnologija negativno utječe na zdravlje.“ (Ahmed i sur.,2020)

3. 2. „Antimaskeri“ i „antivakseri“

Prema Center for Countering Digital Hate (CCDH) (2020) cjepiva su jedno od najizraženijih, najsigurnijih i najučinkovitijih medicinskih otkrića u povijesti. Malo drugih izuma je spasilo toliko života. A ipak usred pandemije COVID-19 cijepljenje se nalazi na meti teoretičara zavjere kao nikada prije. (CCDH, 2020)

Center of Countering Digital Hate je međunarodna neprofitna nevladina organizacija koja nastoji poremetiti arhitekturu mržnje i dezinformacija na internetu. Centar ima urede u Londonu i Washingtonu. (CCDH, 2020)

COVID-19 je nov i nepoznat pojam, a takve situacije su najbolje mjesto za stvaranje i širenje teorija zavjera. Mnogi ne znaju kako cjepiva zapravo djeluju ili o ulozi koju su povijesno „igrali“ u uklanjanju bolesti.

Center for Countering Digital Hate (2020) tvrdi kako je ta grana znanosti neistražena u potpunosti, ne znamo sve o njoj te je to uzrok ne vjerovanja cjepivima i stvaranje pokreta „antivaksera“. Pošto je neistraženo to područje, stručnjaci često mijenjaju mišljenja po novim saznanjima i točno je to „stepenica“ koju koriste antivakseri kako bi pokazali drugima štetnosti cjepiva, na način „Jučer su govorili ovo, sada tvrde da to nije tako, ne znaju ni oni što govore“.

CCDH(2020) je proveo istraživanje o prisutnosti stranica i grupa koje dijele razne informacije protiv cijepljenja. Facebook, YouTube, Instagram i Twitter su odlučili cenzurirati i uklanjati stranice, grupe, objave, profile svih onih koji dijele zajedničko mišljenje, tj. koji su antivakseri. Ukoliko pričamo o slobodi govora i objektivnosti koju treba imati za uklanjanje „štetnih“ objava, smatram kako krše naše pravo o slobodi govora, ali s druge strane, nitko tim pojedincima ne brani da izražavaju svoje mišljenje na drugim platformama. Kada smo napravili Facebook račun ili račun na nekoj drugoj društvenoj stranici, moramo biti svjesni da smo dopustili tim moderatorima moguće cenzuriranje s njihove strane i da moramo poštivati pravila te stranice. Nadalje CCDH (2020) tvrdi, jasno je da je „antivakser“ pokret najpopularniji na Facebooku. U njihovom uzorku, antivakser Facebook grupe i stranice imaju više od 31 milijuna sljedbenika, na YouTubeu imaju gotovo 17 milijuna pretplatnika i 7 milijuna sljedbenika na Instagramu.

CCDH (2020) navodi podjelu antivakcerske zajednice. Ona se sastoji od aktivista, poduzetnika, teoretičara i zajednice.

Aktivisti imaju puno radno vrijeme koji rade na popularizaciji antivakcerskih ideja. To uključuje profesionalne antivakcere koji zarađuju od svog aktivizma, lokalne aktiviste koji koriste društvene mreže za širenje ideja i neprofitne organizacije koje promoviraju antivakcerske ideje. Kao primjer aktivista možemo spomenuti Roberta F. Kennedyja Jr. Kennedy je dugogodišnji antivakser, a njegova organizacija Obrana dječjeg zdravlja (CHD) je pokretač niza antivakcinskih članaka. Kennedyjev račun je uklonjen na Instagramu, a Facebook račun i Instagram stranica CHD-a ostaje aktivna. (CCDH, 2020)

Poduzetnici koriste antivakcerski pokret za promicanje poslovanja. Obično će to biti govornici, prodavači antivakcerskog sadržaja, proizvoda i usluga do autora knjiga i alternativnih medicinskih tretmana. (CCDH, 2020) Kao primjer poduzetnika možemo spomenuti kreatora i voditelja InfoWarsa, Alexa Jonesa. Alex Jones je početkom pandemije tvrdio kako virus ne postoji, a u isto vrijeme zaradio je milijune dolara prodajući suplemente koji, prema njemu, sprječavaju zarazu i jačaju imunološki sustav. Jonesa su posjetili i iz američke agencije za sigurnost lijekova i hrane (FDA) te su upozorili javnost na tvrdnje koje Jones izjavljuje. (Owermohle, 2020)

Teoretičari su više tu zbog teorija zavjera, njih više zanima tko je kriv i što bi mogao biti tajni „plan“, ne usredotočuju se na novac kao poduzetnici i aktivisti. (CCDH,2020) Kao primjer teoretičara možemo spomenuti Brian Rosea, Brian je osnivač London Reala, to je niz kanala društvenih medija s videozapisima o poslovnim, alternativnim zdravstvenim i teorijama zavjera. London Real je bio najistaknutiji promotor teorija zavjera David Ickea o COVID-19 i cjepivu prije nego što su ih uklonili YouTube i Facebook. Brian je bio glavni „korisnik“ interesa za COVID-19 teorije zavjere kada je gotovo udvostručio broj sljedbenika s 1,5 milijuna na 2,8 milijuna. (CCDH,2020)

Zajednice su ljudi s interesom o antivakcerskim idejama koji su formirali skupine i u njima će dijeliti i raspravljati te ideje. Većinom se nalaze na Facebooku. (CCDH,2020) Kao primjer zajednice možemo spomenuti grupu na Facebooku pod nazivom „Dosta je bilo“ koja ima preko 157 000 članova te se na toj stranici dijeli antivakcerski sadržaj i ova grupa je u svibnju 2021. pokrenula kolektivnu tužbu protiv Republike Hrvatske zbog protu pandemijskih mjera.

Tijekom pandemije COVID-19 mogli smo vidjeti veliki porast u sadržajima protiv cijepljenja i za cijepljenje. Pratili mi to na Facebooku ili ne, na naslovnica smo mogli vidjeti veliki broj sponzoriranih oglasa koji nam govore pozitivne strane cjepiva i zašto se moramo cijepiti. S druge strane, po komentarima raznih objava, također, koje možda mi ne pratimo, možemo vidjeti stavove i objave ljudi koji su protiv cijepljenja. Teorije zavjere o cjepivu se kreću u velikim rasponima, od toga da ne djeluje do toga da nas žele usmrtiti. Spominje se čipiranje, povezuje se 5G mreža i cjepivo kao način praćenja i mijenjanja našeg zdravlja. Kao primjer navesti ćemo jednu čestu objavu koja glasi „ Moderna = Mode RNA, upravljanje ribonukleinskom kiselinom u tijelu“

Postoji velika razlika u teorijama zavjera povezanim s cjepivom. Postoje skupine koje smatraju kako se u cjepivu nalazi mikročip kojima će nas pratiti, upravljati zdravljem, umom i slično, ali s druge strane postoje ljudi koji smatraju kako nije uredu ljude tjerati na cijepljenje, kako im se krše ljudska prava i nepotrebno se ih plaši i vrijeđa sloganima „Cijepi se, misli na druge“. Što podrazumijeva ako se ne cijepiš, ne voliš i ne brineš za svoje ukućane, susjede, stare, mlade, ne misliš na nikoga i želiš im loše, također, prijeti se toj zajednici sa oduzimanjem prava kretanja i normalnim socijalnim životom. Određen broj ljudi koji vjeruju u teorije zavjere, ne negiraju postojanje virusa, nego se ne slažu sa mjerama koje se donose i sukladno tome, bore se protiv mjera pomoću teorija zavjera.

Kings College London (2020) je proveo istraživanje na 2 244 građana Velike Britanije u starosti između 16- 75 godina. Rezultati istraživanja tvrde kako 46% ispitanika između 16-34 godine su čuli ili vidjeli barem jednu poruku koja ih upozorava o cijepljenju. 20% ispitanika tvrdi kako su vidjeli sadržaj na društvenim mrežama koji negira pozitivne učinke cjepiva, a 26% tvrdi kako su vidjeli takve objave na društvenim mrežama koje su njihovi prijatelji i obitelj podijelili. (Bobby Duffy, 2020)

27% ispitanika smatra kako je stvarni cilj masovnog cijepljenja praćenje i upravljanje ljudima. 15% ispitanika smatra kako je jedini cilj cijepljenja velika zarada farmaceutskim tvrtkama. 13 % smatra kako vlasti UK neće provjeriti štetnost cjepiva prije nego ga puste u opticaj. (Bobby Duffy, 2020)

27% ispitanika smatra kako je cijepljenje paravan za masovno praćenje i upravljanje ljudima. Samo taj podatak je dovoljan da predložimo zaključak kako je ili veliki broj ljudi neinformiran,

neobrazovan i paranoičan ili oni smatraju da nije sve tako kako se čini i kako nam se servira. Je li ona bila čipiranje, biološki rat, zarada farmaceutskih tvrtka, način da se ekonomija slomi, Novi svjetski poredak, smanjenje populacije ili stvarno samo prirodna greška koja je ljude koštala života, zdravlja i normalnog socijalnog života. Cilj teorije zavjere i jest dovesti ljude u stanje sumnje prema svemu, pa tako i mi možemo zaključiti kako ne znamo što je istina, možemo samo nagađati.

Kako postoje antivakseri, tako postoje i antimaskeri, pojedinci koji odbijaju nositi masku smatrajući da je maska simbol pokoravanja i da šteti zdravlju ili kako maska ne pomaže kod sprječavanja širenja virusa. Početkom pandemije i početkom uvođenja mjera i restrikcija, ljudi su željeli pokazati svoje nezadovoljstvo prema novim mjerama i postati svojevrsni buntovnici.

Ančić i Cepić (2020) u svome radu navode: „Kao reakciju na širenje zaraze, vlasti posvuda uvode mjere karantene, obavezu poštivanja epidemioloških mjera, zatvaranje ekonomije (tzv. lockdown), što od ljeta pa kroz jesen i zimu 2020. godine dovodi do prosvjeda protiv mjera u nizu svjetskih gradova, kao što su Berlin, London, Bruxelles, Dublin, Madrid, Pariz, Rotterdam pa i Zagreb (tzv. antimaskerski prosvjedi)“ (Ančić i Cepić, 2020) Ančić i Cepić u svome radu promatraju društveni fenomen koji ne govori samo o nošenju maski kao činu kršenja epidemiološke mjere već i o reakciji ljudi tijekom pandemije koja umanjuje opasnost virusa ili ga čak i negira. (Ančić i Cepić, 2020)

3. 3. Bill Gates

„Kada spominjemo globalnu pandemiju COVID-19, milijarder i filantrop Bill Gates postao je predmet svijeta teorija zavjera. Kao primjer, nedavna anketa pokazala je da 44% republikanaca i 19% demokrata u SAD-u vjeruje da je Gates povezan s zavjerom da se čipira ljude preko cjepiva.“ (Elise Thomas i Albert Zhang, 2020) Ali situacija je slična u cijelome svijetu, veliki postotak ljudi smatra kako je Gates direktno povezan sa pandemijom COVID-19.

Važno je spomenuti da nikada ne postoji samo jedna verzija teorije zavjere i to je zapravo njihova moć. Često postoji onoliko varijanti teorija zavjera o određenoj temi koliko ima teoretičara, ako ne i više.

Teorija zavjere koja je povezana sa Bill Gatesom se naziva ID2020 prema neprofitnoj organizaciji ID2020. Teorija zavjere ID2020 verzija je raširene teorije da se Bill Gates i Microsoft koriste pandemijom COVID-19 kako bi pomoću cjepiva ugradili neki oblik mikročipa, čipa za radio frekvencijsku identifikaciju (RFID) ili neki drugi uređaj za praćenje. Neki, taj čip i nazivaju sotonistički „Znak zvijeri“. Teorije zavjere o cjepivu kao „Znak zvijeri“ datiraju stoljećima prije do cjepiva protiv velikih boginja koje bi ostavile trag na tijelu.

Organizacija ID2020 promiče zajednička načela za usmjeravanje etičkog pristupa globalnim sustavima digitalnog identiteta. Microsoft je jedan od osnivača ID2020. U rujnu 2019. organizacija je pokrenula novi program digitalnog identiteta u partnerstvu s GAVI, globalnom organizacijom za cjepiva čiji su suosnivači Bill i Melinda Gates. (Elise Thomas i Albert Zhang, 2020)

Kako se pandemija COVID-19 nastavila, teorija zavjere ID2020 se razvijala. Ona sada uključuje „Event 201“ koji je bio simulacija izbijanja pandemije 2019. godine u kojoj su sudjelovale organizacije povezane s Gatesom i koje teoretičari smatraju ključnima i kao dokazom da su se Gates i njegovi suradnici pripremali za epidemiju COVID-19.

„Event 201“ simulira izbijanje novog koronavirusa koji se prenosi sa šišmiša na ljude koji na kraju postaje učinkovito prenosiv s osobe na osobu, što dovodi do teške pandemije. Patogen i bolest koju uzrokuje modelirani su uglavnom na SARS-u, ali je prenosiv u okruženju zajednice od strane ljudi s blagim simptomima. Bolest počinje na farmama svinja u Brazilu, u početku tiho i polako, ali onda se počinje brže širiti u zdravstvenim ustanovama. Ne postoji mogućnost dostupnosti cjepiva u prvoj godini. Postoji izmišljeni antivirusni lijek koji može pomoći bolesnima, ali ne i značajno ograničiti širenje bolesti. Scenarij završava na 18-mjesečnoj točki, sa 65 milijuna smrtnih slučajeva. Pandemija počinje usporavati zbog sve manjeg broja osjetljivih

ljudi. Pandemija će se nastaviti nekom brzinom sve dok ne dođe do učinkovitog cjepiva ili dok se ne izloži 80-90% globalnog stanovništva.“ (Event 201 Global Pandemic exercise, 2019)

Teorija zavjere ID2020 također uključuje Patent WO2020060606, koji je Microsoft podnio 2019. i objavio u ožujku 2020., koji patentira sustav za korištenje aktivnosti ljudskog tijela za rudarenje kriptovaluta. (Elise Thomas i Albert Zhang, 2020) Broj patenta je često tema teorije zavjere zbog tri šestice, pa ga neki povezuju sa sotonizmom.

Osim stvaranja teorija zavjera, teoretičari često koriste nekonspiracijski sadržaj, kao što su medijsko izvještavanje ili službeni dokumenti, koji se zatim prikazuju u obmanjujućem okviru kako bi stvorili iluziju legitimnosti. Kako svaka laž sadrži zrno istine, tako su teorije zavjere izgrađene na stvarnosti.

3. 4. Donald Trump

Donald Trump, 45. predsjednik Sjedinjenih Američkih Država postao je meta medija svojim „nonšalantnim“ ponašanjem i negiranjem ozbiljnosti virusa COVID-19. Napraviti ćemo kratak pogled na izjave i odluke koje je Trump donosio prije i tijekom pandemije COVID-19.

Trumpova administracija u 2018. raspušta tim Bijele kuće za borbu protiv pandemije. Sredinom 2019. epidemiolog Centra za kontrolu bolesti (CDC) unutar kineske agencije za kontrolu bolesti napušta dužnost i Trumpova administracija ukida tu poziciju. Krajem 2019. godine tvrdi kako vlada nema dovoljno izvora financiranja kao odgovor na tešku pandemiju gripe. (Doggett House, 2021)

Stranica Doggett House u svom članku tvrdi kako je Donald Trump iznosio različite nepotkovanе tvrdnje iz dana u dan, tako je tvrdio kako će COVID-19 oslabiti u travnju zbog toplijeg vremena, tvrdio je kako će pandemija biti prolazna, „Nestati će. Jednog dana kao čudom, nestati će“ (Doggett House, 2021) Također, Trump je tvrdio kako je sve pod kontrolom iako je i dobro sam znao da nije. Smatrao je kako nije potrebno nositi maske i odbijao ih je nositi, te je u predsjedničkoj debati

ismijavao kandidata Joe Bidena zbog nošenja maske. Izjavio je kako bi se liječenje moglo izvesti ciljanim „pucanjem“ u tijelo ultraljubičastim zrakama ili samo vrlo snažnim svjetlom, što se kasnije pokazalo netočnim. (BBC News, 2021)

Trump je promovirao veliki broj teorija zavjera, ubojstvo JFK-a, Biden- Ukrajina poveznica, Epstein, suicid Vinca Fosterera, ubojstvo Seth Richa, smrt Osame bin Ladena, SpyGate, poveznica između glasovanja i Ukrajine. Tako je Trump promovirao i teoriju zavjere koja tvrdi kako je samo 6% umrlih zapravo umrlo od COVID-19. Trump smatra kako je CDC „napuhao“ brojke umrlih s ciljem plašenja ljude. Trump je veliki pobornik teorija zavjera o globalnom zatopljenju te tvrdi kako je opasnost koju predstavlja globalno zatopljenje laž. Trump je povukao SAD iz Pariškog sporazuma, koji je uspostavljen u nadi da će smanjiti globalno zatopljenje. Također, Trump je izjavio 2015. kako poznaje dvogodišnjeg dječaka koji je primio kombinirano cjepivo, dobio je temperaturu i sada je na spektru autizma.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVAČKOGA RADA

Ovaj istraživački rad se bavi studentima Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku. Istraživanjem se željelo utvrditi u kojoj je mjeri zastupljeno znanje i interes o teorijama zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19, postoje li razlike po spolu, postoje li razlike s obzirom na izloženost različitim medijima, koja je njihova motivacija za pronalaženje i vlastito istraživanje tvrdnji kojima su izloženi, uviđaju li moguću štetnost prekomjernoj izloženosti takvim informacijama te koji je njihov stav o teorijama zavjera i pandemiji COVID-19. Zadaci istraživanja su sastaviti instrument koji će se koristiti za provedbu istraživanja (anketa), anketirati studente, prikupiti i analizirati podatke te izložiti i objaviti istraživanje. Znanstvena paradigma na kojoj ovo istraživanje počiva je postpozitivistička. Po trajanju ovo istraživanje je transverzalno jer se istražuje presjek pojave u određenom trenutku tj. ispituju se stavovi i mišljenja studenata. Istraživanje je empirijskog tipa jer se temelji na prikupljanju, proučavanju i tumačenju podataka iz stvarnosti. Cilj istraživanja je steći uvid u stavove studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek vezane uz teorije zavjere točnije teorije zavjere o pandemiji COVID-19. Vidjeti koliko studenti poznaju teorije zavjere, da li se zanimaju za njih te vjeruju li u iste.

5. 1. Hipoteze istraživanja

H1: Velika većina studenata FOOZOS-a ne vjeruju u teorije zavjera.

H2: Velika većina studenata FOOZOS-a je upoznata s teorijama zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19.

H3: Većina studenata FOOZOS-a smatra da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 štetne na zajednicu.

H4: Ne postoji značajna razlika u stavovima prema teorijama zavjere vezanim uz pandemiju COVID-19 između studenata Učiteljskog i Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

H5: Slušanje kolegija Bioetika tijekom svog studija, pomogao je studentima FOOZOS-a kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja

5. 2. Uzorak, instrument i postupak istraživanja i etika

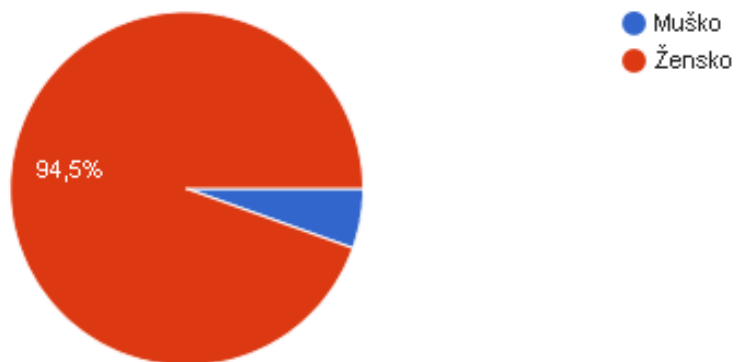
Sudionici istraživanja bili su studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku. Uzorak se sastojao od sto šezdeset pet (165) studenata. Svi studenti su u vrijeme provođenja istraživanja bili punoljetni te time nije bila potrebna suglasnost njihovih roditelja. Postupak na kojem se temelji ovo istraživanje jest anketiranje (kvantitativna metoda). Instrument prikupljanja podataka jest anketa. Upitnik je sadržavao dvadeset i četiri pitanja, kojima je mjerena izloženost i znanje studenata o teorijama zavjera te u drugom dijelu upitnika poznavanje teorija zavjera o pandemiji COVID-19 i njihovo mišljenje o istima. Prvi dio pitanja se odnosio na sve studente. Njima su se ispitivale osnovne informacije o studentima, poput njihovoga spola i godine koju pohađaju, a zatim koja je njihova razina znanja o teorijama zavjera. Drugi dio pitanja se odnosio na teorije zavjera vezane uz pandemiju COVID-19. Anketni upitnik je izrađen samostalno, uz savjete mentora. Upitnik je izrađen internetskim alatom Google Obrasci te elektroničkom poštom poslan je svim studentima. Svi studenti koji su sudjelovali u anketiranju, upitnik su ispunili tijekom ožujka i travnja 2021. godine. Ispunjavali su ga mrežno, koristeći računala. Etika ovog istraživanja polazi od toga da studenti mogu pristati ili odbiti sudjelovanje, objasniti će se postupak i svrha istraživanja te naglasiti mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku, ukoliko to žele. Također, etika će se poštivati i pri obradi podataka, interpretaciji rezultata i objavljivanju rada. Prikupljeni podaci prikazani su tablično i/ili grafički uz pojašnjenja. Za analizu podataka korišten je računalni alat u kojem je upitnik izrađen, Google Obrasci, i samostalni izračuni.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA

Rezultati istraživanja su organizirani prema redoslijedu pitanja koje upitnik sadrži i hipotezama koje su postavljene. Zastupljenost studentskih odgovora prikazana je grafički, s istaknutim relativnim frekvencijama.

Spol:

165 odgovora

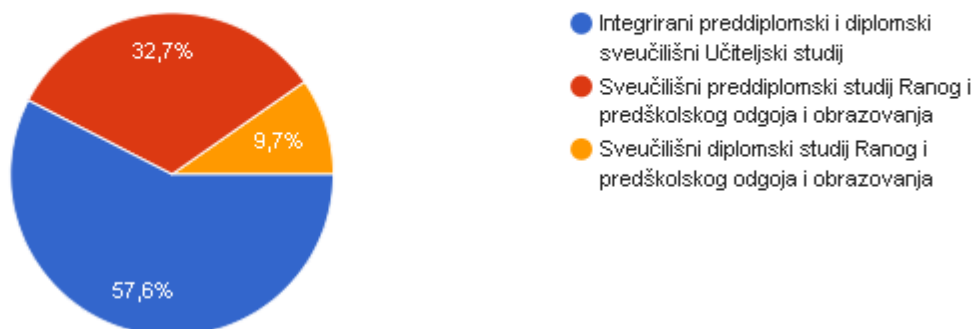

Grafikon 1. Spol

Prva tri pitanja su se odnosila na osnovne informacije o studentima. Prvo od njih je pitanje spola studenata. Kao što se vidi na Grafikonu 1. dominantno prevladavaju u ispunjavanju upitnika pripadnici ženskog spola. Upitnik je ispunilo 5,5% studenata (M) i 94,5% studentica (Ž). Brojčano gledajući, to je 9 studenata i 156 studentica.

Studijski program

165 odgovora

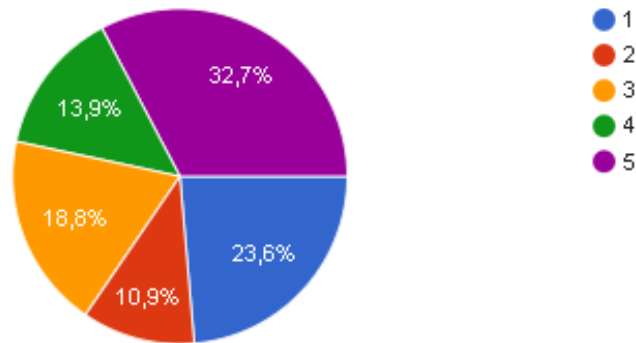

Grafikon 2. Studijski program koji studenti pohađaju

Odgovori na ovo pitanje daju još jednu osnovnu informaciju o studentima, a to je studijski program koji pohađaju. Studenti su trebali odabrati jedan od tri ponuđena studijska programa, što je vidljivo na Grafikonu 2. 57,6% studenata koji su odgovorili na ovo pitanje pohađaju Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij, 37,7 % studenata pohađaju Sveučilišni preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, dok 9,7% studenata pohađa Sveučilišni diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Uvidom u odgovore Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij pohađa 95 studenata, Sveučilišni preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja pohađa 54 studenata, a Sveučilišni diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja pohađa 16 studenata.

Godina studija (molimo odaberite godinu studija na kojoj se trenutno nalazite, neovisno, ponavljate li godinu, ili ste ju upisali redovito ili zamrznuli)

165 odgovora

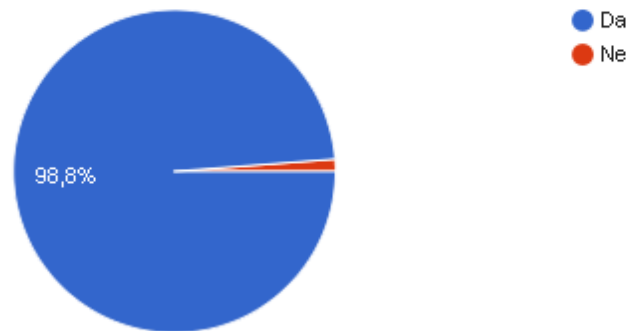
Grafikon 3. Godina studija na kojoj se studenti nalaze

Odgovori na ovo pitanje daju još jednu osnovnu informaciju o studentima, a to je trenutna njihova godina studija koju pohađaju. Studenti su trebali odabrati godinu studija koju pohađaju (1 - 5), što je vidljivo na Grafikonu 3. 23,6% studenata koji su ispunili obrazac pohađaju 1. godinu studija, 10,9 % studenata pohađa 2. godinu studija, 18,8% studenata pohađa 3. godinu studija, 13,9% studenata pohađa 4. godinu studija te 32,7% studenata pohađa 5. godinu studija. 39 studenata 1. godine jest ispunilo obrazac, 18 studenata 2. godine, 31 student 3.godine, 23 studenata 4. godine te 54 studenata 5. godine studija.

Sljedeći rezultati se odnose na pitanja o poznavanju i stavovima studenata o teorijama zavjera i utjecaju koje imaju na njih.

1. Znete li što je teorija zavjere

165 odgovora

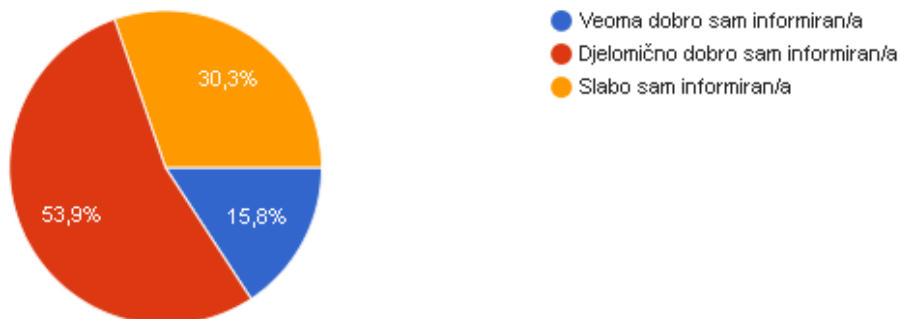

Grafikon 4. Što je teorija zavjere

Prvo pitanje koje je studentima nakon osobnih podataka postavljeno jest znaju li oni što je teorija zavjere. Studenti su morali sami sebi definirati teoriju zavjere kako bi mogli odgovoriti na ovo pitanje. 163 studenata (98,8%) je odgovorilo sa da te 2 studenata (1,2%) sa ne. Što ukazuje da je velika većina studenata upoznata sa pojmom teorije zavjere.

2. Kako biste ocijenili Vaš stupanj informiranosti o teorijama zavjera?

165 odgovora

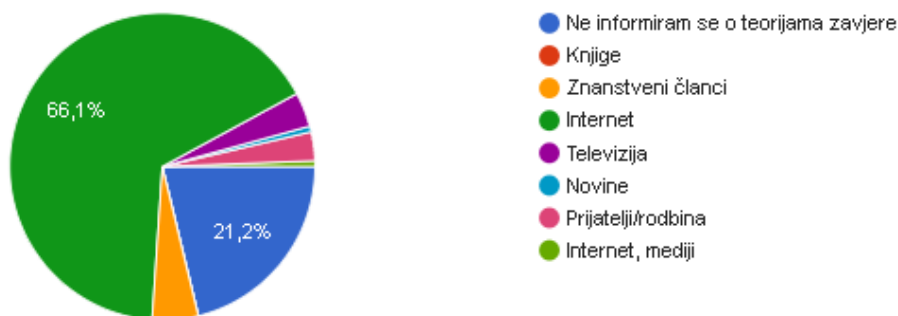

Grafikon 5. Stupanj njihove informiranosti o teorijama zavjera

Studenti su na idućem pitanju morali ocijeniti stupanj svoje informiranosti o teorijama zavjera. 26 studenata (15,8%) smatra kako su veoma dobro informirani, 89 studenata (53,9%) jest djelomično dobro informiran te 50 studenata (30,3%) su slabo informirani. Djelomično dobro informiranih studenata je više od pola svih ispitanika.

3. Koji su Vaši izvori informiranja o teorijama zavjera?

165 odgovora

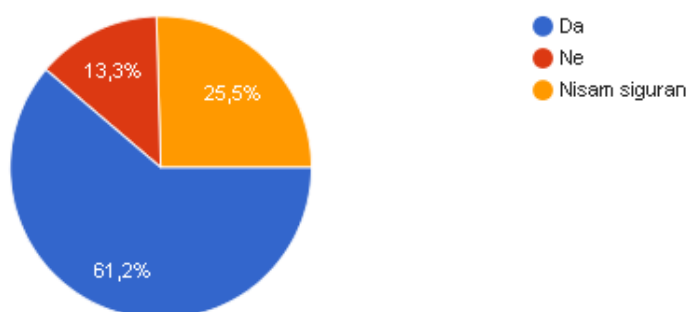
Grafikon 6. Izvori informiranja o teorijama zavjera

Iduće pitanje traži od studenata da navedu svoje izvore informiranja, točnije vrsta medija preko kojih se oni susreću sa teorijama zavjera. 110 studenata (66,1%) koristi internet kako bi se informirali o nekoj teoriji zavjera, 8 studenata (4,8%) informira se pomoću znanstvenih članaka,

bili oni u fizičkom ili digitalnom obliku. 6 studenata (3,6%) informira se pomoću televizije, 1 student (0,6%) pomoću novina, 5 studenata (3%) preko prijatelja i rodbine dobiva dodatne informacije o teorijama zavjere, a 35 studenata (21,2%) tvrdi kako se ne informiraju o teorijama zavjera. To je 1/5 svih sudionika ankete koji se dodatno ne informiraju o teorijama zavjera. Rezultati pokazuju kako je Internet najveći prijenosnik teorija zavjera pošto se 66% studenata na Internetu informira o njima.

4. Mislite li da teorije zavjere imaju negativan utjecaj na javnost?

165 odgovora

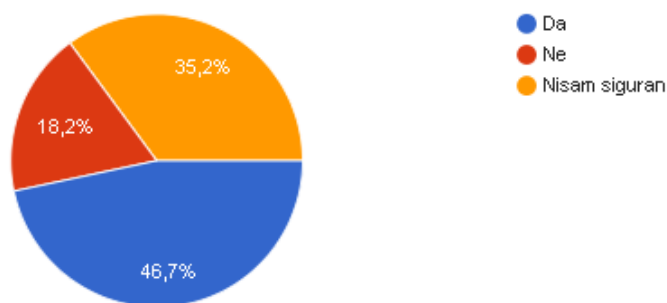

Grafikon 7. Negativan utjecaj teorije zavjere

Studentima je postavljeno pitanje smatraju li oni da teorije zavjere imaju negativan utjecaj na javnost. 101 student (61,2%) smatra kako teorije zavjere imaju negativan utjecaj, 22 studenata (13,3%) smatra kako teorije zavjera nemaju negativan utjecaj na javnost te 42 studenata (25,5%) nisu sigurni kakav utjecaj teorija zavjere ostavlja na društvo. Rezultati su pokazali kako više od pola studenata, točnije 61% smatra da teorije zavjere imaju negativan utjecaj, što nam ukazuje o kakvim se zapravo teorijama zavjera govori i što one nose sa sobom.

5. Smatrate li da se zabranom širenja teorija zavjera ljudima oduzima pravo glasa?

165 odgovora

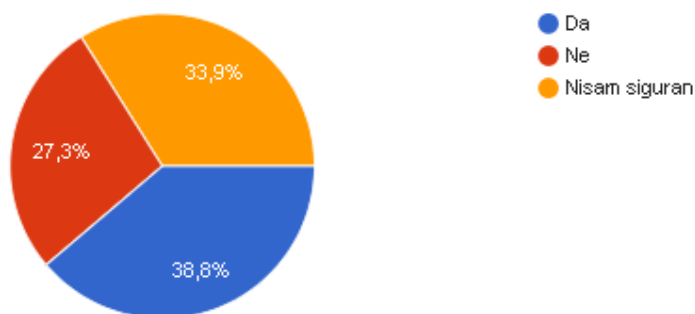

Grafikon 8. Zabrana širenja teorija zavjera

Rezultati vidljivi na Grafikonu 8. odnose se na pitanje treba li zabraniti širenje teorija zavjere, točnije krše li se prava slobode govora zabranom širenja informacija (teorija zavjera). 77 studenata (46,7%) smatra kako bi se zabranom širenja teorija zavjera ljudima oduzelo pravo glasa, 30 studenata (18,2%) smatra kako se zabranom ne krše prava slobode govora te 58 studenata (35,2%) nije sigurno. Skoro pola ispitanika smatra kako bi se kršila prava ljudi i slobode govora zabranom širenja teorija zavjera i sličnih informacija.

6. Smatrate li potrebnim boriti se protiv teorija zavjera?

165 odgovora

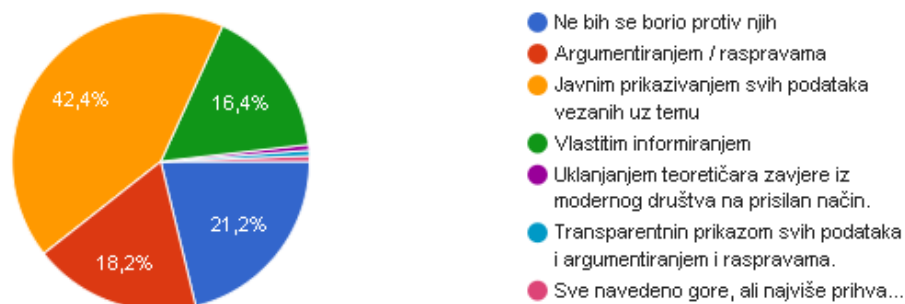

Grafikon 9. Je li potrebna borba protiv teorija zavjera

Grafikon 9. prikazuje rezultate pitanja koje ispituje potrebu za borbom protiv teorija zavjera i širenje istih. 64 studenata (38,8%) smatra kako je potrebno „boriti“ se protiv teorija zavjera, 45 studenata (27,3%) smatra kako nije potrebno voditi borbu protiv teorija zavjera te 56 studenata (33,9%) nije sigurno.

7. Molim Vas navedite kako biste se borili protiv njih?

165 odgovora

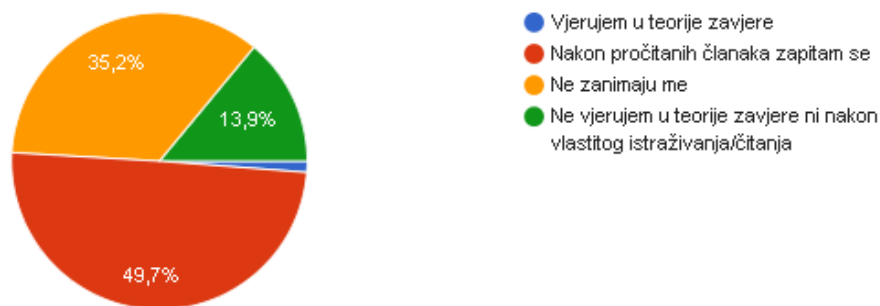

Grafikon 10. Način borbe protiv teorija zavjera

Grafikon 10. prikazuje rezultate pitanja kako bi se studenti borili protiv teorija zavjera. 35 studenata (21,2%) se ne bi borilo protiv teorija zavjera, 30 studenata (18,2%) borilo bi se argumentiranjem te javnim raspravama. 70 studenata (42,4%) smatra kako bi se najbolje borilo javnim prikazivanjem svih podataka vezanih uz tu temu. 27 studenata (16,4%) smatra kako je najbolji način vlastito informiranje, 1 student (0,6%) smatra kako je potrebno uklanjanje teoretičara zavjera iz modernog društva na prisilan način. 1 student (0,6%) smatra kako je potrebno transparentno prikazivanje svih podataka, argumentiranje i vođenje rasprava. 1 student (0,6%) se slaže sa svim ponuđenim odgovorima te dodaje prihvaćanjem ljudi koji vjeruju u teorije zavjere i pokazati im razumijevanje.

8. Kako reagirate na teorije zavjere?

165 odgovora

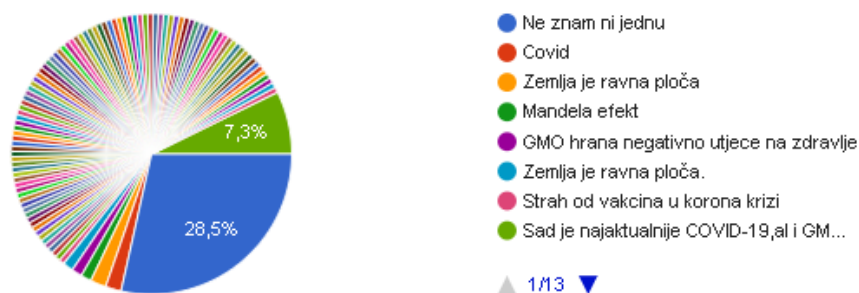
Grafikon 11. Kako reagiraju na teorije zavjere

Rezultati, vidljivi na Grafikonu 11., prikazuju utjecaj koji teorije zavjere imaju na studente. 2 studenta (1,2%) vjeruju u teorije zavjere sa kojima se susreću. 23 studenata (13,9%) ne vjeruje u teorije zavjera ni nakon vlastitog istraživanja, 58 studenata (35,2%) se ne zanima za teorije zavjera, a 82 studenta (49,7%) nakon pročitanih članaka i vlastitog informiranja stvaraju druga mišljenja o toj temi. Cilj teorija zavjera i jest uvesti sumnju u naše misli, pa tako ovaj podatak da 82 studenta (50%) se zapita nakon vlastitog istraživanja ukazuje nam da su teorije zavjere svoj cilj ostvarile.

Za dokazivanje prve hipoteza (H1) koja glasi „Velika većina studenata FOOZOS-a ne vjeruje u teorije zavjera.“ prokomentirati ćemo Grafikon 11. točnije 8.pitanje ankete. Rezultati su pokazali kako 2 studenta vjeruju u teorije zavjera, a 82 nakon vlastitog informiranja stvaraju vlastito mišljenje koje ne možemo pribrojati u ne vjerovanje. 23 studenata ne vjeruje u teorije zavjera, a 58 studenta se ne zanimaju za njih. Kada bi zbrojili studente koji ne vjeruju u teorije zavjere i one koje to ne zanima, dobili bi broj studenata koji su negativnog mišljenja o teorijama zavjera, a to je 81 student odnosno 49,09 % studenata koji ne vjeruju ili ih ne zanimaju teorije zavjera. H1 je postavljena kao velika većina studenata koji ne vjeruju u teorije zavjera, a samo 49,09% studenata ne vjeruje u njih. S obzirom na te rezultate, prva hipoteza (H1) se odbacuje.

9. Molim Vas navedite jednu teoriju zavjere s kojom ste se najčešće susretali.

165 odgovora

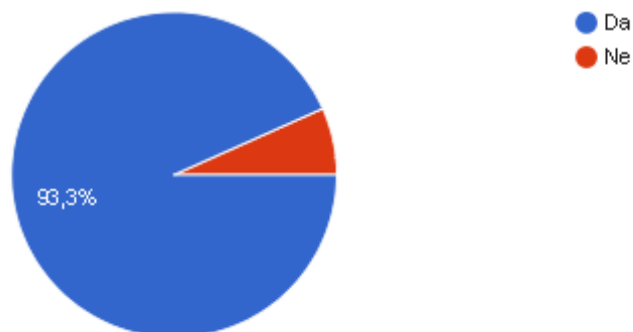
Grafikon 12. Navedite jednu teoriju zavjere s kojom ste se najčešće susretali

Studenti su morali navesti jednu teoriju zavjere sa kojom su se najčešće susretali. 47 studenata (28,5%) tvrdi kako ne zna ni jednu teoriju zavjere. Slične odgovore sam grupirao kako bi lakše prikazao podatke, dakle 16 studenata (9,69%) navodi teoriju zavjere vezanu uz Zemlju kao ravnu ploču. 23 studenata (13,93%) navodi pandemiju COVID-19 kao teoriju zavjere, 9 studenata (5,45%) navodi teoriju zavjere koja govori kako je virus COVID-19 pušten namjerno iz laboratorija s namjerom vladanja svijetom. 1 student (0,6%) navodi dr. Sladoljeva i njegove teorije zavjere o pandemiji COVID-19 te 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere gdje je Bill Gates povezan sa pandemijom COVID-19. 3 studenta (1,81%) navode teoriju zavjere o štetnosti GMO na naše zdravlje, 2 studenta (1,21%) navode smak svijeta kao teoriju zavjere te 4 studenta (2,42%) navode Mandela efekt kao teoriju zavjere. 1 student (0,6%) navodi leteće tanjure i njihove “pojave“ kao teoriju zavjere, 5 studenata (3,03%) navodi teoriju zavjere kako cjepivo uzrokuje autizam, 3 studenta (1,81%) navode teoriju zavjere gdje su vanzemaljci živjeli s nama u prošlosti i njihovo postojanje, 4 studenata (2,42%) kao teoriju zavjere sa kojom su se susretali navode smrt Lady Diane i okolnosti oko njezine smrti. 2 studenta (1,21%) navode kako su se susreli sa teorijom zavjere koja tvrdi kako je Mjesec umjetna tvorevina, hologram. 7 studenta (4,24%) navode Illuminate, Masone i ostala tajna društva kao teoriju zavjere, 4 studenta (2,42%) kao teoriju zavjere navode općenito cjepivo, dok 8 studenata (4,84%) navode kako se cjepivom unosi mikročip u ljude. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koju je vjerojatno zabunom krivo napisala, slijetanje ljudi na Mars se nije desilo, a 5 studenata (3,03%) navodi teoriju zavjere gdje ljudi smatraju kako se slijetanje na Mjesec nikada nije desilo te je sve to inscenirano u studiju. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere oko Titanika, točnije njegovog potopa, 1 student (0,6%) navodi kako su se susreli

sa teorijom zavjere gdje su saznali kako se Zemljina kora hladila tisućama godina. 4 studenta (2,42%) navodi 5G mrežu kao teoriju zavjere, točnije sve što se povezuje sa istom mrežom, dok 3 studenata (1,81%) su se susrela sa teorijom zavjere gdje se 5G mreža povezuje sa nastankom pandemije COVID-19. 1 student (0,6%) navodi tarot kao teoriju zavjere, 2 studenta (1,21%) su spomenula teoriju zavjere koja govori kako vlada prati i prisluškuje svoje ljude te im oduzima slobodu. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere oko napada na „blizance“, poznatijeg kao 9/11. 1 student (0,6%) također navodi teoriju zavjere oko Bermudskog trokuta, 1 student (0,6%) navodi teoriju, točnije teorije zavjere oko većine poznatih ličnosti, ali ne navodi ikakve druge informacije. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja tvrdi kako u pasti za zube se nalazi flour koji je „tihi ubojica“, dok 1 student (0,6%) navodi duhove kao teoriju zavjere. 2 studenta (1,21%) navode teoriju zavjere koja se godinama pokreće po internetu, točnije teorija zavjere oko Simpsona i njihovih predviđanja nekih bitnih događaja.

10. Jeste li se susretali s teorijama zavjere o pandemiji COVID-19?

165 odgovora

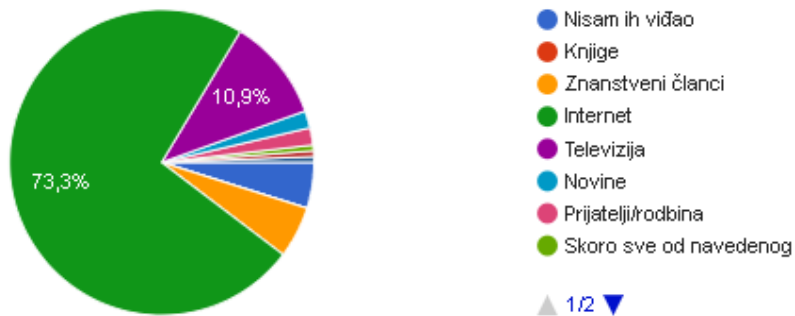
Grafikon 13. Susretanje sa teorijama zavjera o pandemiji COVID-19

Rezultati, vidljivi na Grafikonu 13., prikazuju odnos studenata koji su se susreli sa teorijom zavjere i sa onima koji nisu. 154 studenta (93,3%) u jednom trenutku svog života se susrelo sa teorijom zavjere vezane uz pandemiju COVID-19, dok 11 studenata (6,7%) se nije susrelo ni sa jednom teorijom zavjere oko pandemije COVID-19 što nam pokazuje kako u današnje vrijeme i situaciju je skoro pa nemoguće izbjeći neku od teorija zavjera.

Za dokazivanje druge hipoteze (H2) koja glasi „Velika većina studenata FOOZOS-a je upoznata s teorijama zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19.“ prokomentirati ćemo Grafikon 13. točnije 10. pitanje ankete. Rezultati su pokazali kako 154 studenata je susrelo barem jednu teoriju zavjere vezanu uz pandemiju COVID-19, a 11 studenata se nije susrelo ni sa jednom teorijom zavjere koja spominje pandemiju COVID-19. Ovim rezultatima potvrđena je hipoteza (H2) kojom je pretpostavljeno da velika većina studenata je upoznata sa teorijama zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19.

11. Koji su Vaši izvori o teorijama zavjere vezane uz pandemiju COVID-19?

165 odgovora

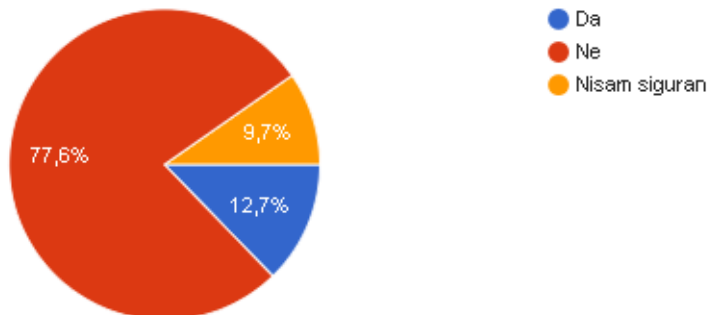

Grafikon 14. Izvori o teorijama zavjera o pandemiji COVID-19

11. pitanje traži od studenata da navedu svoje izvore informiranja, točnije vrsta medija preko kojih se oni susreću sa teorijama zavjera o pandemiji COVID-19. 121 student (73,3%) koristi internet kako bi se informirali o teoriji zavjere, 9 studenata (5,5%) informira se pomoću znanstvenih članaka, bili oni u fizičkom ili digitalnom obliku. 18 studenata (10,9%) informira se pomoću televizije, 3 studenata (1,8%) pomoću novina, 3 studenata (1,8%) preko prijatelja i rodbine dobiva dodatne informacije o teorijama zavjera, a 8 studenata (4,8%) tvrdi kako nisu vidali teorije zavjere. 3 studenata (1,8%) tvrdi kako se informiraju o teorijama zavjere pomoću svih navedenih izvora. Kao i kod 3. pitanja, Internet je glavni prenosioc teorija zavjera koji je uvijek dostupan.

12. Jesu li Vam poznata imena dr. Srećko Sladoljev i dr. Lidija Gajski te njihovo stajalište o pandemiji COVID-19?

165 odgovora

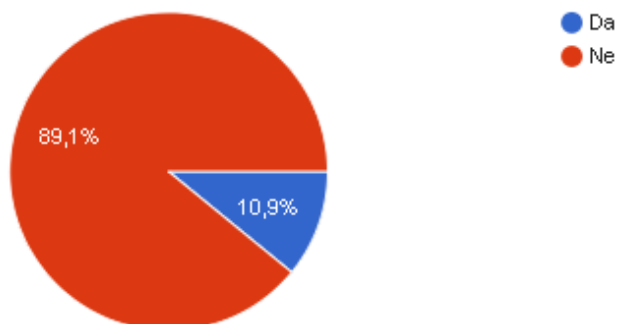

Grafikon 15. Stajalište dr. Sladoljeva te dr. Gajski

Studentima je postavljeno pitanje kako bi utvrdili broj studenata koji su vlastito istraživali o pandemiji COVID-19. Smatramo kako studenti koji su istraživali pandemiju COVID-19, morali su naići na radove ili barem članke koji spominju imunologa i donedavnog voditelja Odjela razvoja i istraživanja imunološkog zavoda dr. sc. Srećka Sladoljeva te dr. med., spec. interne medicine Lidiju Gajski koji su tijekom pandemije oštro osudili mjere koje su se donosile te cjelokupni pristup borbi protiv pandemije COVID-19. Oni se danas smatraju „antivakserima“ te teoretičarima zavjere. 128 studenata (77,6%) odgovorilo je da se nisu susretali sa tim imenima, 16 studenata (9,7%) nisu sigurni te 21 student (12,7%) je čuo za njih. Što nam ukazuje da je vrlo mali broj studenata, točnije 13% „prolistalo“ Google ili internetski portal u slobodnom vremenu tijekom ove pandemije.

13. Smatrate li da postoji povezanost između pandemije COVID-19 i 5G mreže?

165 odgovora

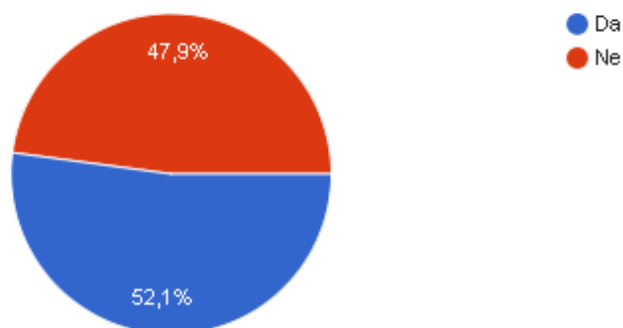

Grafikon 16. Povezanost 5G mreže i pandemije COVID-19

Rezultati, vidljivi na Grafikonu 16., prikazuju mišljenje studenata o povezanosti 5G mreže i pandemije COVID-19. 18 studenata (10,9%) vjeruje da postoji poveznica 5G mreže i novonastale pandemije COVID-19, te 147 studenata (89,1%) ne vidi tu poveznicu. Rezultati su očekivani te su nas ugodno iznenadili jer u suprotnome bili bi zabrinuti. U skorijoj budućnosti cijeli svijet će biti „pokriven“ 5G mrežom, pa bi drugačiji rezultati upućivali da bi veliki broj studenata, budućih učiteljica i učitelja živio u strahu.

14. Smatrate li da ima istine u teorijama zavjere vezanim uz pandemiju COVID-19?

165 odgovora

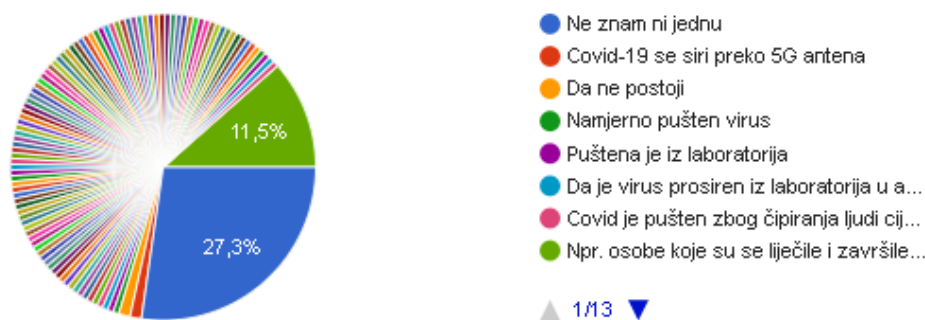
Grafikon 17. Ima li istine u teorijama zavjere

86 studenata (52,1%) vjeruje kako su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 istinite, a 79 studenata (47,9%) smatra da nema istine u njima. Što nam govori kako više od pola studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku vjeruje u informacije koje mi nazivamo teorija zavjere.

Za dokazivanje četvrte hipoteze (H4) koja glasi „Ne postoji značajna razlika u stavovima prema teorijama zavjere vezanim uz pandemiju COVID-19 između studenata Učiteljskog i Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.“ prokomentirati ćemo Grafikon 17. točnije 14. pitanje ankete. Rezultati su pokazali kako 49 studenata (29,69%) Učiteljskog studija smatra da ima istine u teorijama zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19, a 46 studenata (27,87%) Učiteljskog studija smatra kako nema istine u teorijama zavjere. 37 studenata (22,42%) Ranog i predškolskog studija smatraju kako ima istine u teorijama zavjera, a 33 studenata (20%) smatra da nema istine u njima. Ukupno je 95 studenata Učiteljskog studija ispunilo obrazac, a to je u postotcima 57,57%, dok je 70 studenata s Ranog i predškolskog studija što je u postotcima 42,42%. Ovim rezultatima potvrđena je hipoteza (H4) kojom je pretpostavljeno da ne postoji značajna razlika u stavovima prema teorijama zavjere vezanih uz pandemiju COVID-19 između studenata Učiteljskog i Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

15. Navedite najčešću teoriju zavjere o pandemiji COVID-19 koju ste čuli.

165 odgovora

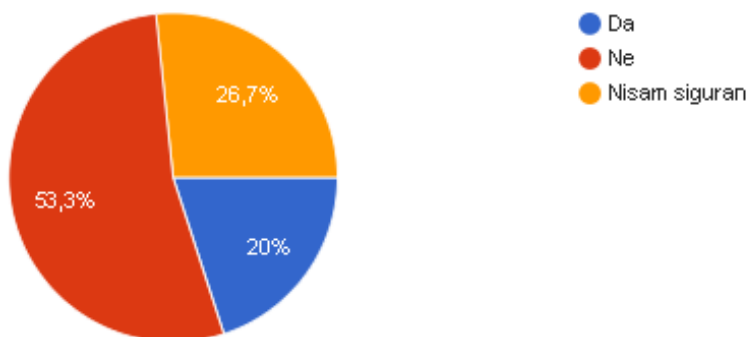
Grafikon 18. Najčešća teorija zavjere o pandemiji COVID-19

Studenti su morali navesti jednu teoriju zavjere sa kojom su se najčešće susretali. 45 studenata (27,3%) tvrdi kako ne znaju ni jednu teoriju zavjere. Ostale odgovore sam grupirao kako bi lakše prezentirao rezultate ankete. 21 student (12,72%) navodi kako su čuli teoriju zavjere koja govori kako virus ne postoji te je to samo obična gripa koje se ne trebamo bojati. 10 studenata (6,06%) tvrdi kako su čuli teoriju zavjere gdje je 5G mreža usko povezana sa pandemijom COVID-19 te 5G mreža mijenja bjelančevine u nama i stvara virus. 35 studenata (21,21%) tvrdi kako su se susretali sa teorijom zavjere koja tvrdi kako je virus napravljen u laboratoriju te namjerno pušten među ljude, što je dokaz da virusu promjene temperature ne smetaju i isto je smrtno na visokim i niskim temperaturama. 4 studenta (2,42%) su naveli teoriju zavjere koja glasi kako je Bill Gates povezan sa pandemijom te jedan od glavnih krivaca današnje situacije. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere gdje se pandemija COVID-19 izjednačava sa 3. svjetskim ratom, točnije početak bio terorizma i rata. 1 student (0,6%) navodi kako su čuli teoriju zavjere koja glasi kako je ova pandemija kazna od Boga te našim dosadašnjim načinom života i odnosa smo zaslužili tu kaznu od stvoritelja. 1 student (0,6%) navodi kako je čuo teoriju zavjere gdje se virus stvara i širi pomoću mobitela, točnije zračenjem mobitela. 14 studenata (8,48%) tvrdi kako su upoznati sa teorijom zavjere koja glasi da je virus pušten među ljude kako bi se smanjila populacija na Zemlji te tako stvorio novi društveni poredak. 13 studenata (7,87%) spominje teoriju zavjere koja glasi kako je cilj pandemije stvoriti cjepivo te čipirati populaciju. 1 student (0,6%) spominje teoriju zavjere koja govori kako virus uzorkuje autizam. 3 studenta (1,81%) tvrde kako su čuli teoriju zavjere koja glasi kako je virus namijenjen starijim osobama, namijenjen je da bude poguban za stare i bolesne. 1 student (0,6%) navodi kako je virus samo mutacija HIV virusa, 1 student (0,6%) tvrdi kako teorija zavjere glasi da je pandemija socijalni eksperiment koji će donijeti nova saznanja o ljudima. 1 student (0,6%) spominje teoriju zavjere koja govori kako su pandemiju pokrenuli društvo Masona zbog još nepoznatih razloga. 3 studenta (1,81%) govori kako su čuli teoriju zavjere koja glasi kako maska i dezinfekcija ruku zapravo štiti od virusa. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja govori da je virus došao od šišmiša, a 1 student (0,6%) spominje teoriju zavjere koja govori kako 2 metara distance pomažu u borbi protiv virusa. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja govori kako virus šteti ljudima, točnije smanjuje plodnost kod populacije, 3 studenta (1,81%)

navode teoriju zavjere koja izjednačava cjepivo sa smrću. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja govori da je virus opasan po život, a 1 student (0,6%) spominje teoriju zavjere koja glasi kako oni cijepljeni će imati povlastice, dok ne cijepljeni će biti „šutirani“ u stranu na poslijetku kažnjeni.

16. Imate li u planu dobrovoljno se cijepiti protiv pandemije COVID-19?

165 odgovora

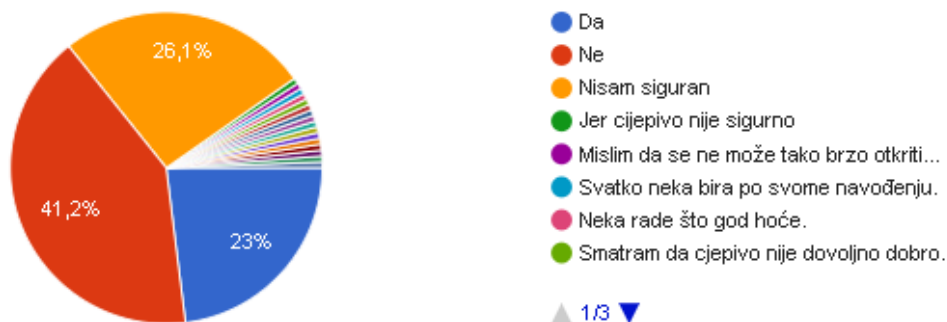

Grafikon 19. Dobrovoljno cijepljenje

Na pitanje o volji za cijepljenjem, točnije jesu li studenti spremni dobrovoljno cijepiti se te vjeruju li u cjepivo, ispitali smo 16. pitanjem. 33 studenta (20%) odgovorilo je sa „da“, 33 studenata je spremno dobrovoljno je cijepiti. 44 studenata (26,7%) nisu sigurni, a 88 studenata (53,3%) se ne misli dobrovoljno cijepiti protiv virusa. Taj podatak nam pokazuje kako više od pola studenata ne vjeruje trenutno u cijepljenje te smatra kako im nije potrebno.

17. Jeste li spremni preporučiti cijepljenje protiv pandemije COVID-19 svojim bližnjima i zašto?

165 odgovora

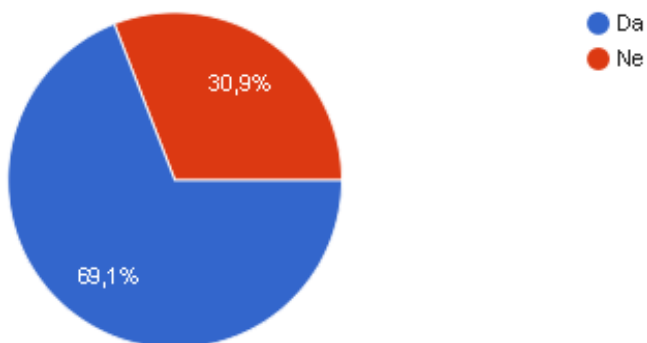

Grafikon 20. Preporuka za cijepljenje bližnjima

U 17. pitanju pitali smo studente jesu li spremni te planiraju li preporučiti cijepljenje svojim bližnjima te neka navedu razlog. 38 studenata (23%) je odgovorilo kako planiraju preporučiti cijepljenje svojim bližnjima, ali nisu naveli razlog. 68 studenata (41,2%) odgovorilo je kako ne planiraju preporučiti cijepljenje svojim bližnjima te također nisu naveli razlog, a 43 studenata (26,1%) nisu sigurni. Sada ćemo navesti neke od razloga koje su nam studenti napisali i na kraju zbrojiti ukupan broj studenata za i protiv. 3 studenta (1,81%) navode kako bi preporučili cijepljenje samo starijima i kroničnim bolesnicima, a mlađima i zdravim ne bi. 2 studenta (1,21%) navode kako bi preporučili cijepljenje jer vjeruju u znanost te smatraju da je to jedini način borbe protiv virusa. 3 studenta (1,81%) navode kako bi preporučili cijepljenje bližnjima jer je to jedini način da se sve vrati u „normalu“ jer žele normalno živjeti, raditi i družiti se. 2 studenta (1,21%) su suzdržana te izjavljuju kako ne žele nikome ništa preporučiti, neka svatko bira po svom navođenju. 2 studenta (1,21%) ne žele preporučiti cijepljenje bližnjima jer smatraju kako cjepivo nije sigurno te nije dovoljno istraženo. 3 studenta (1,81%) ne preporučaju cijepljenje drugima jer smatraju kako ima više nuspojava nego pomoći s tim cjepivom te 1 student (0,6%) ne preporučuje jer smatra kako je to sve napuhavanje podataka o smrtnosti i plašenje populacije, te cjepivo zapravo nije potrebno. Kada pribrojimo rezultate i odgovore, 46 studenata (27,87%) bi preporučilo cijepljenje svojim bližnjima, 45 studenata (27,27%) je suzdržano te nije sigurno, a 74 studenata (44,84%) ne bi preporučilo cijepljenje.

18. Jeste li čuli teorije zavjere vezane uz cjepivo protiv pandemije COVID-19?

165 odgovora

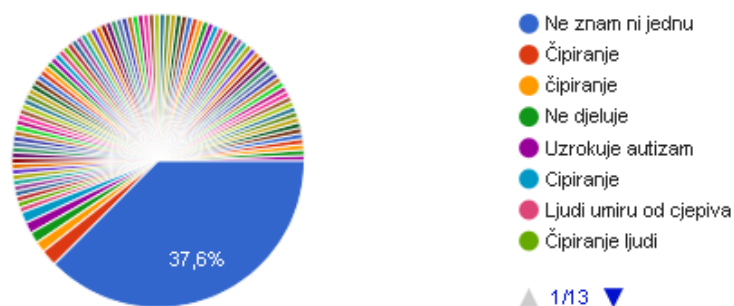

Grafikona 21. Teorije zavjere oko cjepiva protiv COVID-19

Rezultati 18. pitanja, prikazani Grafikonom 21., govore nam kako je 114 studenata (69,1%) čulo barem jednu teoriju zavjere vezanu uz cjepivo protiv pandemije COVID-19, a 51 student (30,9%) nije čuo ni jednu teoriju zavjere. Uočljivo je iz rezultata da je veliki broj studenata (70%) čuo barem jednu teoriju zavjere vezane uz cjepivo, što nam govori kako su zapravo one raširene i stalne u našem svakodnevnom životu.

19. Navedite jednu teoriju zavjere vezanu uz cjepivo pandemije COVID-19.

165 odgovora

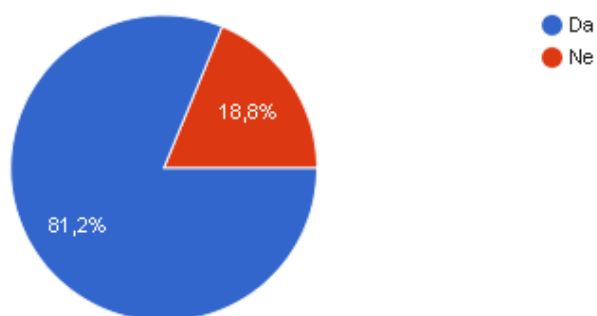
Grafikon 22. Navedi jednu teoriju zavjere vezanu uz cjepivo

Studenti su morali navesti jednu teoriju zavjere o cjepivu sa kojom su se najčešće susretali. 62 studenata (37,6%) navodi kako ne zna ni jednu teoriju zavjere vezanu uz cjepivo. 52 studenata (31,51%) navodi teoriju zavjere koja govori kako nas planiraju čipirati i pratiti pomoću cjepiva, 4 studenta (2,42%) navode teoriju zavjere koja glasi kako cjepivo uzrokuje autizam te 5 studenata (3,03%) navodi teoriju zavjere koja govori kako cjepivo ne djeluje. 6 studenata (3,63%) navodi teoriju zavjere koja govori kako od cjepiva obolijevamo još više te smo sada izloženi drugim bolestima. 4 studenta (2,42%) spominju teoriju zavjere koja govori kako je cjepivo napravljeno od fetusa te drugih nekima ne moralnih sastojaka. 4 studenta (2,42%) spominju teoriju zavjere koja govori kako je virus i cjepivo napravljeno od farmaceutskih tvrtaka kako bi zaradili na cjepivu, 2 studenta (1,21%) navode teoriju zavjere koja govori kako cjepivo prouzrokuje samo teške nuspojave, a 10 studenata (6,06%) spominju teoriju zavjere koja govori kako cjepivo ne pomaže nego samo ubija ljude koji su ga primili. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja povezuje cjepivo i 5G mrežu kao način upravljanja ljudima i njihovim osjećajima, zdravlju i slično. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja govori kako cijepljenjem postoji manja mogućnost zaraze, a drugi student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja govori kako će cijepljenim ljudima narasti rog.1

student (0,6%) navodi kako je cjepivo za običnu gripu, dok drugi student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja povezuje cjepivo sa sindromom EMA navela. 1 student (0,6%) navodi teoriju zavjere koja direktno povezuje Bill Gatesa i čipiranje cjepivom. 1 student (0,6%) spominje teoriju zavjere koja govori kako cjepivo mijenja DNK-a ljudi koji ga prime. 3 studenta (1,81%) navode teoriju zavjere koja govori kako cjepivo utječe na trudnoću te plodnost onih koji ga prime. 3 studenta (1,81%) navode kako cjepivom se planira smanjiti populacija na Zemlji, a 2 studenta (1,21%) navode teoriju zavjere da cjepivo nije dovoljno istraženo, testirano te je prebrzo pušteno u opticaj, a tvrde i da je to činjenica, a ne teorija zavjere. 1 student (0,6%) spominje teoriju zavjere kako nas cjepivo čini radioaktivnim.

20. Smatrate li da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 opasne za društvo?

165 odgovora

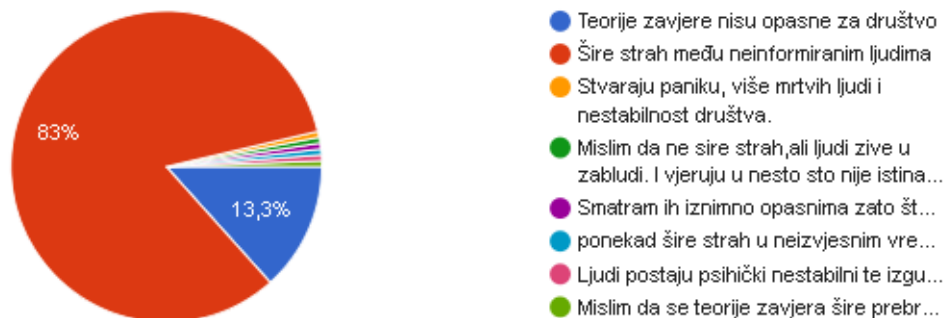
Grafikon 23. Teorije zavjere opasne za društvo

Rezultati 20. pitanja, prikazani Grafikonom 23., govore nam kako 134 studenata (81,2%) smatra da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 štetne za zajednicu, a 31 student (18,8%) smatra da nisu. Studenti na 4. pitanje „Mislite li da teorije zavjere negativno utječu na javnost“ odgovorili su kako 61% smatra da da, dok 13% smatra da ne utječu negativno. U 20. pitanju vidimo se rezultati nisu previše promijenili.

Za dokazivanje treće hipoteze (H3) koja glasi „Većina studenata FOOZOS-a smatra da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 štetne na zajednicu.“ prokomentirati ćemo Grafikon 23. točnije 20. pitanje ankete. Rezultati su pokazali kako 134 studenata (81,2%) smatra kako su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 štetne za društvo, a 31 student (18,8%) smatra kako nisu. Ovim rezultatima potvrđena je hipoteza (H3) kojom je pretpostavljeno da većina studenata FOOZOS-a smatra da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 štetne na zajednicu.

21. Kako su teorije zavjere opasne za društvo?

165 odgovora

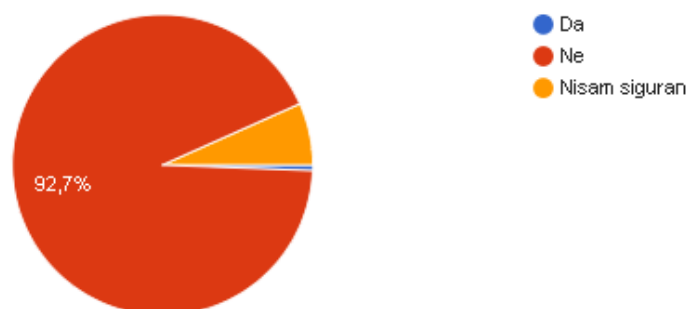

Grafikon 24. Kako su teorije zavjere opasne

U 21. pitanju pitali smo kako su teorije zavjere opasne za društvo. 137 studenata (83%) navelo je kako su teorije zavjere opasne jer šire strah među neinformiranim ljudima, 22 studenata (13,3%) navodi kako teorije zavjere nisu opasne za društvo. 1 student (0,6%) smatra kako se teorije zavjera prebrzo šire te dijele ljude na one koji vjeruju ili ne vjeruju, teorijama zavjera stvara se kriva slika o toj temi na osnovi netočnih informacija. 1 student (0,6%) navodi kako teorije zavjere stvaraju paniku i nestabilnost u društvu. 1 student (0,6%) smatra kako nisu opasne za društvo, ali zbog velikog broja neinformiranih ljudi, lako se stvara sumnja među njima. 1 student (0,6%) smatra kako su vrlo opasne jer se ljudi vode strahom od nepoznatoga pa pokušavaju točnim ili netočnim podacima prikazati nešto nepoznato kao poznato kako bi lakše živjeli i razumjeli današnju situaciju. 1 student (0,6%) smatra kako su opasne jer ljudi postaju psihički nestabilni te to dovodi do širenja panike. 1 student (0,6%) smatra kako teorije zavjera šire strah u neizvjesnim vremenima.

22. Smatrate li da je istina sve što čujete o pandemiji COVID-19 u medijima?

165 odgovora

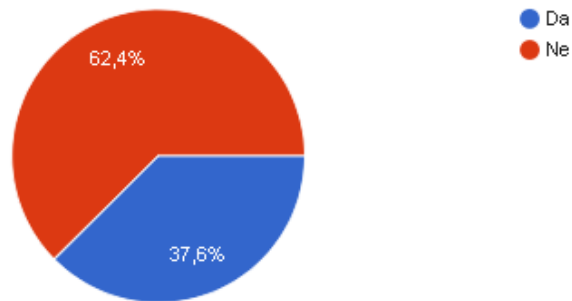

Grafikon 25. Istinitost medija

22. pitanje traži od studenata da odgovore koliko vjeruju medijima te smatraju li da mediji prenose cijelu istinu o pandemiji COVID-19. 1 student (0,6%) smatra kako sve što čuje u medijima jest istina, 11 studenata (6,7%) nisu sigurni, a 153 studenata (92,7%) smatraju da ono što čuju u medijima nije cijela istina te tako ne vjeruju medijima kod prijenosa svih informacija. Velika većina studenata ne vjeruju medijima, što ukazuju rezultati. Problem je što ljudi općenito ne vjeruju medijima u današnje vrijeme kao prije, a pogotovo zato jer je sada previše različitih medija i tako je i broj informacija prevelik da bi se sve one provjerile.

23. Jeste li tijekom studiranja slušali kolegij Bioetika?

165 odgovora

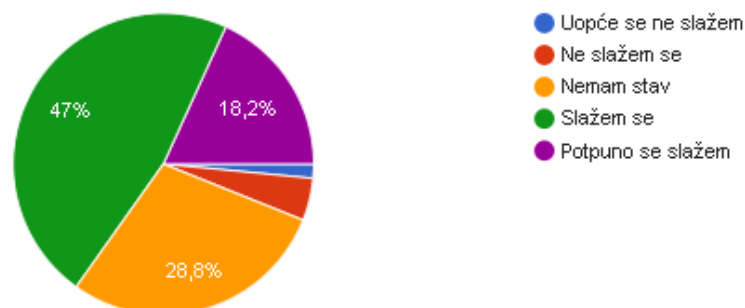

Grafikon 26. Kolegij Bioetika

U 23. pitanju od studenata tražimo da odgovore jesu li tijekom svog studiranja prisustvovali kolegiju Bioetika kod doc. dr. sc. Ivice Kelama. 62 studenata (37,6%) odgovorilo je da su slušali kolegij Bioetika te 103 studenata (62,4%) odgovorilo je kako nisu slušali kolegij Bioetike.

24. (Odgovorite na ovo pitanje ukoliko ste slušali kolegij Bioetika) Molim Vas označite u kojoj se mjeri slažete sa sljedećom izjavom? Kolegij Bioetika mi je pomogao kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja oko istih.

66 odgovora

Grafikon 27. Prednost kolegija kod raspoznavanja i oblikovanja vlastitog mišljenja

U zadnjem pitanju ankete studenti koji su odgovorili sa „da“ na 23. pitanje sada trebaju označiti koliko se slažu sa idućom izjavom koja glasi „Kolegij Bioetika mi je pomogao kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja oko istih.“ Na zadnje pitanje odgovorilo je 66 studenata. 1 student (1,5%) odgovorio je „Uopće se ne slažem“, 3 studenta (4,5%) odgovorilo je „Ne slažem se“, 19 studenata (28,8%) odgovorilo je „Nemam stav“, 31 student (47%) odgovorio je „Slažem se“ te 12 studenata (18,2%) odgovorilo je „Potpuno se slažem“. Na temelju ovih rezultata možemo vidjeti kako je kolegij Bioetike potreban studentima za razvijanje vlastitog mišljenja i pomoći kod raspoznavanja istinitih i lažnih informacija koje nam se nude. 43 studenata (65,15%) odgovorilo je pozitivno na izjavu, te 4 studenata (6,06%) odgovorilo je negativno na datu izjavu.

Za dokazivanje pete hipoteze (H5) koja glasi „Slušanje kolegija Bioetika tijekom svog studija, pomogao je studentima FOOZOS-a kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja“ prokomentirati ćemo rezultate 24. pitanja prikazanog Grafikonom 27. Ukupno je 62 studenata slušalo kolegij Bioetika. Rezultati su pokazali kako 12 studenata (18,2%) se potpuno slaže sa danom tvrdnjom te 31 student (47%) se slaže sa tvrdnjom. To nam daje ukupan broj od 43 studenta (69,35%) koji tvrde kako im je kolegij Bioetika pomogao kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja. 19 studenata (28,8%) tvrdi kako nemaju stav o danoj tvrdnji te 4 studenta (6,45%) se ne slažu sa tvrdnjom.

Ovim rezultatima potvrđena je hipoteza (H5) kojom je pretpostavljeno da slušanje kolegija Bioetike je pomoglo studentima FOOZOS-a kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja.

7. RASPRAVA

Ovo istraživanje na objektivnan način daje uvid u stajalište i znanje studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti o teorijama zavjera te teorijama zavjera koje danas najčešće susrećemo, teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19. U današnje vrijeme vrlo malen broj ljudi ne koristi Internet ili ne gleda televiziju, a to su danas najčešći prenosioci i izvori teorija zavjera. Trenutna situacija koja nam je više nepoznata nego poznata daje snagu teoretičarima zavjera da šire svoje teorije, bile one potkovane činjenicama ili ne. Te teorije zavjera, kako ih mi nazivamo mogu biti činjenice, a mogu i biti samo teorije zavjere.

Rezultati istraživanja nisu u potpunosti potvrdili dane hipoteze. Četiri hipoteze su potvrđene, a jedna odbačena. Prva potvrđena hipoteza (H2) jest da je velika većina studenata FOOZOS-a upoznata s teorijama zavjera vezanih uz pandemiju COVID-19. Rezultati koje smo dobili bili su očekivani, velika većina studenata koristi Internet i televiziju te su „bombardirani“ sa teorijama zavjera. Studenti koji su ciljano išli istraživati teorije zavjere, koristili su knjige, različite članke ili su kroz razgovor sa drugima došli u doticaj sa nekom od teorije zavjere. Preporuka za daljnja istraživanja bila bi utvrditi razlog zašto je određen broj studenata fasciniran sa teorijama zavjera. Utvrdili smo da ne postoji značajna razlika u stavovima prema teorijama zavjere vezanim uz pandemiju COVID-19 između studenata Učiteljskog i Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Na ukupan broj studenata Učiteljskog smjera koji su ispunili anketu te ukupan broj studenata Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja vidimo kako je razlika u stavovima mala, točnije, ne postoji značajna razlika. Time je potvrđena i hipoteza (H4) kojom se pretpostavljalo da ne postoji značajna razlika u stavovima prema teorijama zavjere vezanim uz pandemiju COVID-19 između studenata Učiteljskog i Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Treća potvrđena hipoteza (H3) glasi kako većina studenata FOOZOS-a smatra da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 štetne na zajednicu. Rezultati su pokazali kako velika većina studenata smatra teorije zavjere štetnima za zajednicu te su naveli i neke načine „borbe“ protiv njih kako bi možda na neki način smanjili utjecaj teorija zavjera na društvo. Četvrta potvrđena hipoteza (H5) glasi „Slušanje kolegija Bioetika tijekom svog studija, pomogao je studentima FOOZOS-a kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja“. Rezultati su pokazali kako velika većina, točnije, 70% studenata koji su slušali kolegij Bioetika smatraju da im je kolegij pomogao u raspoznavanju teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja.

Jedina odbačena hipoteza (H1) glasi kako velika većina studenata FOOZOS-a ne vjeruje u teorije zavjera. Rezultati su pokazali da više studenata vjeruje u teorije zavjere ili barem u jednu, razlika između onih studenata koji vjeruju i onih koji ne vjeruju u teorije zavjere je mala te se tako ne može potvrditi hipoteza (H1) koja govori kako velika većina studenata ne vjeruje ne vjeruje u teorije zavjere.

8. ZAKLJUČAK

Kroz vrijeme smo mogli vidjeti kako teorije zavjere utječu na naš život i život zajednice. Pojavom Interneta koji pruža svima neograničen pristup informacijama i sadržajima, daje ujedno i mogućnost objavljivanja svega te dodatno dali zamah širenju raznih teorija zavjere. Pomutnje koje teorije zavjere stvaraju su zapravo opasne zbog širenja dezinformacija i neutemeljenih podataka. Naravno da ne trebamo prihvatiti sve informacije iz medija bez preispitivanja, ali ukoliko krenemo svaku informaciju preispitivati i tražiti neke zavjere države i moćnika, vodit ćemo život u strahu koji gubi smisao. U današnje vrijeme pojavile su se brojne teorije zavjera vezane uz pandemiju COVID-19, skoro pa je nemoguće naći osobu koja je informatički obrazovana te sposobna, a da nije čula barem jednu teoriju zavjere oko pandemije COVID-19. Od namjernog puštanja virusa, namjernog ne davanja cjepiva zbog želje smanjenja populacije do čipova u cjepivu i 5G mreže. Nažalost, ne može se zabraniti širenje teorija zavjera već je potrebno educirati ljude da prepoznaju razliku između teorija zavjera i znanstvenih činjenica. Na taj način razvija se vlastito mišljenje koje istovremeno ne smije biti na štetu zajednice. Smatram kako cijepljenje treba biti dobrovoljno kako je i za običnu gripu, te ne treba ljudima tjerati „strah u kosti“ nego argumentirano i pažljivo pojasniti posljedice i opasnosti koje pandemija COVID-19 nosi sa sobom. Agresivnim pristupom i plašenjem dobivaju točno suprotan učinak od onog koji žele imati te se daju dodatni argumenti promotorima teorija zavjere.

Pomoću provedenog istraživanja mogli smo vidjeti stajalište studenata prema teorijama zavjera, kako općenito, tako i onih vezanih uz pandemiju COVID-19. Također vidjeli smo kakav utjecaj teorije zavjere imaju na studente, što pokazuje podatak da skoro pola ispitanika nakon vlastitog istraživanja počinju sumnjati u sustav te počinju se priklanjati toj teoriji zavjere.

Istraživanje je pokazalo opravdanost kolegija Bioetike, jer je uvelike olakšao studentima razvijanje moći vlastitog rasuđivanja i stvaranja logičnih razumnih misli te je tako studentima dao potreban alat kojim će se oni služiti u budućnosti. Rezultati 24. pitanja pokazali su koliko je zapravo kolegij bioetike potreban studentima kako bi oni mogli raspoznavati moguće teorije zavjere i prepoznati opasnost koju one predstavljaju, te što je posebno bitno kolegij bioetike ih potiče da promišljaju i donose svoj stavu na temelju sagledavanja činjenica i različitih perspektiva.

POPIS LITERATURE

1. Andeweg, R.B. (2014). *A growing confidence gap in politics? Data versus discourse*. J. Prooijen & P. Lange (ur.), *Power, Politics, and Paranoia: Why People are Suspicious of their Leaders* (str. 176-196). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139565417.013
2. Ančić, B., Cepić, D. (2021). *Tko su antimaskeri u Hrvatskoj? Prilog istraživanju antimaskerske reakcije tijekom pandemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj*. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, Vol. 59 No. 219, 2021. str. 187-218.
3. BBC News (2021). *Millions become millionaires during Covid pandemic*. Pribavljeno 19. kolovoza 2021. s <https://www.bbc.com/news/business-57575077>
4. BBC News (2020). *Coronavirus: Trump stands by China lab origin theory for virus*. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52496098>
5. BBC News (2020). *Coronavirus: 20 suspected phone mast attacks over Easter*. Pribavljeno 22. kolovoza 2021 s <https://www.bbc.com/news/technology-52281315>
6. Britannica(2019). *Conspiracy theory*. Pribavljeno 16. kolovoza 2021. s <https://www.britannica.com/topic/conspiracy-theory>
7. Center for Countering Digital Hate (2020). *The Anti-Vaxx Industry, How Big Tech powers and profits from vaccine misinformation*. Pribavljeno 16. kolovoza 2021. s https://252f2edd-1c8b-49f5-9bb2-cb57bb47e4ba.filesusr.com/ugd/f4d9b9_6910f8ab94a241cfa088953dd5e60968.pdf
8. Center for Countering Digital Hate (2020). *The Anti-Vaxx Playbook*. Pribavljeno 16. kolovoza 2021. s https://252f2edd-1c8b-49f5-9bb2-cb57bb47e4ba.filesusr.com/ugd/f4d9b9_fddbfb2a0c05461cb4bdce2892f3cad0.pdf
9. Center for Countering Digital Hate (2020). *The disinformation dozen. Why platforms must act on twelve leading online anti-vaxxers*. Pribavljeno 16. kolovoza 2021. s https://252f2edd-1c8b-49f5-9bb2-cb57bb47e4ba.filesusr.com/ugd/f4d9b9_b7cedc0553604720b7137f8663366ee5.pdf

10. Dentith, M.R.X. (2014). *The Philosophy of Conspiracy Theories*. Hampshire: Palgrave Macmillain
11. Depoux, A., Martin, S., Karafillakis, E., Preet, R., Larson, H. (2020). *The pandemic of social media panic travels faster than the COVID-19 outbreak*. Travel Med. 2020 May 18;27(3):taaa031. doi: 10.1093/jtm/taaa031.
12. Doggett House (2021). *Timeline of Trump's Coronavirus Responses*. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://doggett.house.gov/media-center/blog-posts/timeline-trump-s-coronavirus-responses>
13. Duffy, B. (2020). *Coronavirus: vaccine misinformation and the role of social media*. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/coronavirus-vaccine-misinformation.pdf>
14. Event 201 A global pandemic exercise (2019). *The event 201 scenario*. Pribavljeno 19. kolovoza 2021. s <https://www.centerforhealthsecurity.org/event201/scenario.html>
15. Golec de Zavala, A., Cichocka, A. (2012). *Collective narcissism and anti-semitism in Poland*. Group Processes and Intergroup Relations 15, 2, str. 213–229. doi: 10.1177/1368430211420891
16. Grebe, E., Nattrass, N. (2012). *AIDS conspiracy beliefs and unsafe sex in Cape Town*. AIDS Behav. April 16 (3):761-73. doi: 10.1007/s10461-011-9958-2.
17. Grunow, F. (2002). *A procedure for differentiating between the intentional release of biological warfare agents and natural outbreaks of disease: its use in analyzing the tularemia outbreak in Kosovo in 1999 and 2000*. Clin Microbiol Infect. 2002 Aug;8(8):510-21. doi: 10.1046/j.1469-0691.2002.00524.x.
18. Huang, J. (2020). *Chinese Diplomat Accuses US of Spreading Coronavirus*, VOA. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://www.voanews.com/science-health/coronavirus-outbreak/chinese-diplomat-accuses-us-spreading-coronavirus>
19. Keith, D. (2011). *Chemtrails Conspiracy Theory*, Harvard University. Pribavljeno 19. kolovoza 2021. s <https://keith.seas.harvard.edu/chemtrails-conspiracy-theory>

20. Lamberty, P. (2020). *A Bioweapon or a Hoax? The Link Between Distinct Conspiracy Beliefs About the Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak and Pandemic Behavior*. Pribavljeno 19. kolovoza 2021. s <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1948550620934692>
21. Lewandowsky, S., Cook, J. (2020). *The Conspiracy Handbook*. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2020/03/ConspiracyTheoryHandbook.pdf>
22. Mashuri, A., Zaduqisti, E. (2015). *The effect of intergroup threat and social identity salience on the belief in conspiracy theories over terrorism in Indonesia: collective angst as a mediator*. *International Journal of Psychological Research* 8: 24–35. doi: 10.21500/20112084.642
23. Merriam – Webster (2021). *Conspiracy theory*. Pribavljeno 16. kolovoza 2021. s <https://www.merriam-webster.com/dictionary/conspiracy%20theory#h1>
24. Newton, M. (2006). *The Encyclopedia of Conspiracies and Conspiracy Theories*, New York: Facts on File
25. Nilus, S. (1994). *Protokoli Sionskih mudraca ili Jevrejska zavjera*, Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s https://kupdf.net/download/sergej-nilus-protokoli-sionskih-mudracapdf_59eb573f08bbc54b15e65c72_pdf
26. Oliver, J.E., Wood, T. (2014). *Medical conspiracy theories and health behaviors in the United States*, *JAMA Intern Med.* 2014;174(5):817–818. doi:10.1001/jamainternmed.2014.190
27. Owerhohle, S. (2020). *FDA warns Alex Jones over false coronavirus claims*, Politico. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://www.politico.com/news/2020/04/09/fda-warns-alex-jones-over-false-coronavirus-claims-178629>
28. Perić, M. (2020). *David Icke i teorije zavjere koje se vraćaju*, Faktograf. Pribavljeno 17. kolovoza 2021. s <https://faktograf.hr/2020/08/11/david-icke-i-teorije-zavjere-koje-se-vracaju/>
29. Peterson, C. (2021). *How much money America's billionaires have made during the COVID-19 pandemic*. *Forbes* 30. 4. 2021.

30. Remeta Johnny, I. (2020). *Nije važno tko već zašto su napisani Protokoli Sionskih mudraca ili Krvave osnove*. Pribavljeno 16. kolovoza 2021. s <https://portal.braniteljski-forum.com/blog/vijesti/nije-vazno-tko-vec-zasto-su-napisani-protokoli-sionskih-mudraca-ili-krvave-osnove>
31. Roitman, J. (2011). *Crisis in: Political Concepts: A critical lexicon*. Pribavljeno 19. kolovoza 2021. s <http://www.politicalconcepts.org/issue1/crisis/>
32. Schaeffer, K. (2020). *Nearly three-in-ten Americans believe COVID-19 was made in a lab*, Pew Research Center. Pribavljeno 22. kolovoza 2021. s <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/08/nearly-three-in-ten-americans-believe-covid-19-was-made-in-a-lab/>
33. Sunstein, C.R., Vermeule, A. (2009). *Conspiracy theories: causes and cures*. *Journal of Political Philosophy* 17: 202–227.
34. Swami, V. (2012). *Social psychological origins of conspiracy theories: the case of the Jewish conspiracy theory in Malaysia*. *Frontiers in Psychology* 3: 1–9.
35. Thomas, E., Zhang, A. (2020). *ID2020, Bill Gates and the Mark of the Beast: how Covid-19 catalyses existing online conspiracy movements*, Pribavljeno 18. kolovoza 2021. s https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/2020-06/ID2020%2C%20Bill%20Gates%20and%20the%20Mark%20of%20the%20Beast_%20how%20Covid-19%20catalyses%20existing%20online%20conspiracy%20movements.pdf
36. Uscinski, J.E., Parent, J.M. (2014). *American Conspiracy Theories*. New York: Oxford University Press.
37. van Prooijen, J.W. (2020). *Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations*, Sage publishing
38. Wasim, A., Vidal-Alaball, J., Downing, J., Lopez Segui, F. (2020). *COVID-19 and the 5G Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data*, *J Med Internet Res* 2020;22(5):e19458 doi: 10.2196/19458

39. World Health Organization (2020). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. Pribavljeno 18. kolovoza 2021. s <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>
40. Zonis, M., Joseph, C.M. (1994). *Conspiracy thinking in the Middle East*. *Political Psychology* 15, 3, 443–459.

PRILOZI

Prilog 1. Popis grafikona

Grafikon 1. Spol

Grafikon 2. Studijski program koji studenti pohađaju

Grafikon 3. Godina studija na kojoj se studenti nalaze

Grafikon 4. Što je teorija zavjere

Grafikon 5. Stupanj njihove informiranosti o teorijama zavjera

Grafikon 6. Izvori informiranja o teorijama zavjera

Grafikon 7. Negativan utjecaj na teorije zavjere

Grafikon 8. Zabrana širenja teorija zavjera

Grafikon 9. Je li potrebna borba protiv teorija zavjera

Grafikon 10. Način borbe protiv teorija zavjera

Grafikon 11. Kako reagiraju na teorije zavjere

Grafikon 12. Navedite jednu teoriju zavjere s kojom ste se najčešće susretali

Grafikon 13. Susretanje sa teorijama zavjera o pandemiji COVID-19

Grafikon 14. Izvori o teorijama zavjera o pandemiji COVID-19

Grafikon 15. Stajalište dr. Sladoljeva te dr. Gajski

Grafikon 16. Povezanost 5G mreže i pandemije COVID-19

Grafikon 17. Ima li istine u teorijama zavjere

Grafikona 18. Najčešća teorija zavjere o pandemiji COVID-19

Grafikon 19. Dobrovoljno cijepljenje

Grafikon 20. Preporuka za cijepljenje bližnjima

Grafikon 21. Teorije zavjere oko cjepiva protiv COVID-19

Grafikon 22. Navedi jednu teoriju zavjere vezanu uz cjepivo

Grafikon 23. Teorije zavjere opasne za društvo

Grafikon 24. Kako su teorije zavjere opasne

Grafikon 25. Istinitost medija

Grafikon 26. Kolegij Bioetika

Grafikon 27. Prednost kolegija kod raspoznavanja i oblikovanja vlastitog mišljenja

Prilog 2. Upitnik o utjecaju teorija zavjera o pandemiji COVID-19 na studente Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti

Istraživanje utjecaja teorija zavjera o pandemiji COVID-19 na studente Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti

Poštovani,

Pred Vama se nalazi Upitnik o teorijama zavjera i Vaše poznavanje istih. Ispitivanje se provodi u svrhu provođenja istraživanja o teorijama zavjera i Vašem poznavanju istih u populaciji studenata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti na Sveučilištu J. J. Strossmayera u Osijeku.

Cilj istraživanja je ispitati stajališta i znanja o teorijama zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 među studentima Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.

Za ispunjavanje upitnika potrebno je do 15 minuta. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i provodi se u potpunosti anonimno. Ispunjavanjem ovog upitnika dajete suglasnost i pristanak za obradu Vaših podataka te suglasnost za sudjelovanje u istraživanju.

1.Spol: Muško / Žensko

2.Studijski program:

- a) Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij
- b) Sveučilišni preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja
- c) Sveučilišni diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

3.Godina studija (molimo odaberite godinu studija na kojoj se trenutno nalazite, neovisno ponavljate li godinu, ili ste ju upisali redovito ili zamrznuli)

- a) 1
- b) 2
- c) 3

d) 4

e) 5

Molim Vas upišite svoj odgovor u „Ostalo“

1. Znete li što je teorija zavjere?

a) Da

b) Ne

2. Kako biste ocijenili Vaš stupanj informiranosti o teorijama zavjera?

a) Veoma dobro sam informiran/a

b) Djelomično dobro sam informiran/a

c) Slabo sam informiran/a

3. Koji su Vaši izvori informiranja o teorijama zavjera?

a) Ne informiram se o teorijama zavjere

b) Knjige

c) Znanstveni članci

d) Internet

e) Televizija

f) Novine

g) Prijatelji/rodbina

h) Ostalo (navedi)

4. Mislite li da teorije zavjere imaju negativan utjecaj na javnost?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran

5. Smatrate li da se zabranom širenja teorija zavjera ljudima oduzima pravo glasa?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran

6. Smatrate li da je potrebno boriti se protiv teorija zavjera?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran

7. Molim Vas navedite kako bi ste se borili protiv njih?

- a) Ne bih se borio protiv njih
- b) Argumentiranjem / raspravama
- c) Javnim prikazivanjem svih podataka vezanih uz temu
- d) Vlastitim informiranjem
- e) Ostalo (navedite)

8. Kako reagirate na teorije zavjere?

- a) Vjerujem u teorije zavjere
- b) Nakon pročitanih članaka zapitam se

- c) Ne zanimaju me
- d) Ne vjerujem u teorije zavjere ni nakon vlastitog istraživanja/čitanja

9. Molim Vas navedite jednu teoriju zavjere s kojom ste se najčešće susretali.

- a) Ne znam ni jednu
- b) _____ (Odgovor)

10. Jeste li se susretali s teorijama zavjere o pandemiji COVID-19?

- a) Da
- b) Ne

11. Koji su Vaši izvori o teorijama zavjere vezane uz pandemiju COVID-19?

- a) Nisam ih vidao
- b) Knjige
- c) Znanstveni članci
- d) Internet (Molim Vas navedite društvenu mrežu ili stranicu)
- e) Televizija
- f) Novine
- g) Prijatelji/rodbina
- h) Ostalo (navedi)

12. Jesu li Vam poznata imena dr. Srećko Sladoljev i dr. Lidiya Gajski te njihovo stajalište o pandemiji COVID-19?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran

13. Smatrate li da postoji povezanost između pandemije COVID-19 i 5G mreže?

- a) Da
- b) Ne

14. Smatrate li da ima istine u teorijama zavjere vezanim uz pandemiju COVID-19?

- a) Da
- b) Ne

15. Navedite najčešću teoriju zavjere o pandemiji COVID-19 koju ste čuli.

- a) Ne znam ni jednu
- b) _____ (Odgovor)

16. Imate li u planu dobrovoljno se cijepiti protiv pandemije COVID-19?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran

17. Jeste li spremni preporučiti cijepljenje protiv pandemije COVID-19 svojim bližnjima i zašto?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran
- d) Ostalo (Navedi razlog)

18. Jeste li čuli teorije zavjere vezane uz cjepivo protiv pandemije COVID-19?

- a) Da
- b) Ne

19. Navedite jednu teoriju zavjere vezanu uz cjepivo pandemije COVID-19.

- a) Ne znam ni jednu
- b) _____ (Odgovor)

20. Smatrate li da su teorije zavjere vezane uz pandemiju COVID-19 opasne za društvo?

- a) Da
- b) Ne

21. Kako su teorije zavjere opasne za društvo?

- a) Teorije zavjere nisu opasne za društvo
- b) Šire strah među neinformiranim ljudima
- c) Ostalo (Molim Vas navedite)

22. Smatrate li da je istina sve što čujete o pandemiji COVID-19 u medijima?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisam siguran

23. Jeste li tijekom studiranja slušali kolegij Bioetika?

a) Da

b) Ne

24. (Odgovorite na ovo pitanje ukoliko ste slušali kolegij Bioetika) Molim Vas označite u kojoj se mjeri slažete sa sljedećom izjavom? Kolegij Bioetika mi je pomogao kod raspoznavanja teorija zavjera i oblikovanja vlastitog mišljenja oko istih.

a) Uopće se ne slažem

b) Ne slažem se

c) Nemam stav

d) Slažem se

e) Potpuno se slažem

Hvala Vam na suradnji!